ԱՍԻԱԿԱՆ ԸՆ
ՅՈՒՆԱՍԻՐՈՒՅՑ
ԱՄՍԴՐՈՎ Կ. ՊՈԼԻՍ

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՄՍԵԱՅ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՍԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ

ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԱՊՐԻԼ 1884

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գիտադատական. Նբեր եւ լուսաւորութիւն ..... Ն. ՏԱՂԱԻԱՐԵԱՆ
Ծագումն երկրի ..... Կ. Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
Մեղուներու պատմութիւն ..... Ն. ՏԱՂԱԻԱՐԵԱՆ
Բառաքննութիւն ..... ՅՈՎՀ. Յ. ՊԱԼԸՔՃԵԱՆ
Պատմ. Ռուսաց վանառակ. (Շէրէր) Թարգ... ՄԱՐԿՈՍ ԱՂԱԲԷԳԵԱՆՑ
Մայրայի առթիւ . Կինն ..... ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ
Բաժանումն աշխատութեան ..... Պ. ՆԵՎՐՈՒԶ
Սլվացի Օսմառ (Լors Պայրն) Թարգ. ... Թ. ԿԷՉԻՒՐԵԱՆ
Բարիզեան նամակաւոր ..... ՅՈՎՀ. ԹԻՒՅՍԻՒԶԵԱՆ
Բոցէ արեգական (Գ. Ֆլամառիօն) Թարգ ... ԼԵՒՈՆ
Առոյգ. եւ կեանք գաւառացի ազգայնոց ..... ՍՐԱՉԵԱՅ
Մարդիկ եւ իրք ..... ՀՐԱՉԵԱՅ
Հրաժեշտ .... Գ. Զ.
Առ առաւօտ ..... ՅՈՎՀ. ՍԵՔԵԱՆ
Ասիական ընկերութիւն
Նորատիպ մատեանք

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1884

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՄՍԵԱՅ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՍԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ

ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԱՊՐԻԼ 1884

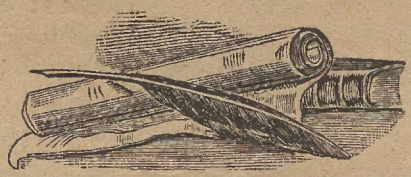

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1884

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՔ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՄՍԵԱՑ

ԳԻՏԱԴԱՏԱԿԱՆ

Ա

ԵԹԵՐ ԵՒ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Վաղեմի գիտուններն՝ արեգակի, աստեղաց եւ այլ լուսաւոր մարմնոց լուսոյն մեզ հասնելու եղանակն բացատրելու համար կ'ենթադրէին թէ, լուսաւոր մարմիններ լուսոյ տարրներ կ'արձակեն ամեն կողմ, որք յանհուն արագութեամբ անջրպետներ անցնելով՝ կուգան ազդել մեր աչաց ցանցենիի (ռէթին, զգայուն թաղանթ) վրայ, եւ այսպէս կ'զգամք նորա ազդեցութիւնն։

Այս հին տեսութիւն՝ Նէվտոնի եւ նորա նման շատ մը երեւելի անձերէ ընդունուեցաւ երկար ժամանակ. բայց ապա խել մը գիտուններ եւ ի գլուխ ամենեցուն Ֆռէնէլ՝ հաշիւ ի ձեռին ապացուցին այս արձակման (էմիսիոն) տեսութեան լոկ երազական եւ անկարելի ըլլալն։

Տէքարթ ծփական տեսութիւնն հիմնեց. Հիւկէն, Էյլէր եւ նա մանաւանդ Ֆռէնէլ, ապացուցին զայն. այս ենթադրութիւն ընդունուած է ներկայ դարուս գրեթէ բոլոր աստղաբաշխներէն եւ բնագէտներէն. ըստ այս տեսութեան լուսոյ երեւոյթն ձայնի նման վէտ առ վէտ կը տեղափոխի. թող ներուի ինձ ուրեմն ձայնի վրայ դաղափար մը տալ։

Զայնն մարմնոյ մը շամանթաղաց շարժմամբ յառաջ կու գայ, որք կը շարժեցնեն իրենց դրացի օդի շամանթաղներն. սոքա այս շարժում իրենց դրացիներու կը հաղորդեն եւ այսպէս շարունակաբար կ'ընթանայ վէտ առ վէտ, ճիշտ նման քար նետուած ջուրի մը ալիքներուն, եւ վերջապէս մինչ մեր ականջն հասնելով լսելեաց թմբուկն կը ճօճեցնեն եւ մենք ձայնն կ'ղգամք կամ կը լսեմք։

Թէպէտ լաւ ապացուցուած է թէ մարմնոյ մը լուսաւորութիւնն իւր շամանթաղաց արագ շարժման արդիւնքն է (*), բայց թէ՞նչպէս բացատրել արեգակի եւ ուրիշ աստղերէ մեզ հասած լուսոյ երեւոյթն, այսինքն այս շարժմանց մեզ հաղորդող միջնորդներն։

Ծփական դրութեան հիմնադիրներն՝ եթէ միջաստղային անջրպետն դատարկ ենթադրէին, ըստ մինչեւ յ'այնժամ աստղաբաշխներէ ընդունուած գաղափարաց՝ լուսոյ ծփական երեւոյթն չի պիտի կրնար բացատրուիլ. եթէ հողագունտս պատող մթնոլորտին՝ մինչ աստղերն եւ արեգակն շարունակութիւնն ենթադրէին, պիտի հակառակէր բնաղիտաց որք ըստ իրենց հաշուոյն 70 քիլոմէդր ըլլալն կը պնդէին. ոչ նուազ բարձրաձայն պիտի բողոքէին աստղաբաշխք, զի օդի ծանրութիւն եւ չափում հակառակ պիտի գար իրենց հաշուոց եւ ամեն ինչ ի հիմանց պիտի տապալէր, ըստ որում ստիպուեցան ընդունիլ մի երեւակայական մարմին, զոր ոչ ոք տեսած է, ոչ ոք չօշափած է, եւ կամ լաւ եւս է ըսել գոյութիւն իսկ չունի. այն է Եթերը։

Կ'ենթադրեն թէ՝ այս չգոյ մարմինն կը լեցնէ միջաստղային անջրպետներն եւ ամեն մարմիններ. սորա միջոցաւ կը կատարուի ոչ միայն լուսոյ այլ նաեւ մագնիսականութեան եւ էլեքտրականութեան երեւոյթներ. այս չգոյ իրն՝ մարմին կ'անուանեն, առանց մարմնոյ ընդհանուր յատկութիւնն ունիլ ծանրութեան հանգամանքն տալու, միթէ հակառակ չէ՞

(*) Ըստ ներկայ բնագիտական տեսութեանց, ամեն մարմնոյ շամանթաղներ հանապազ շրջանակներ ձեւացնելով կը շարժին. եթէ տարցուցեմք, շարժումն կ'արագանայ. եւ եթէ ջերմութիւնն աստիճացնեմք, շամանթաղներն այնչափ արագ կը շարժին՝ որ մարմինն կը լուսաւորուի. հետեւաբար լուսաւորութիւն շամանթաղաց շարժման արագութեան հետեւանքն է։

տրամաբանութեան։ Լուսոյ մի քանի երեւոյթներն բացատրելու համար կ'ենթադրեն թէ եթերի անչարժ հիւլէներն իրենց դրացի շարժումներն իրենց կը ձգեն. միթէ՞ կարելի է երկու ծանրութիւն չունեցող շամանթաղներու մէջ ձգողական ուժ ենթադրել, միթէ՞ բնագիտական սկզբանց հակառակ չէ։ Մի քանի աստղաբաշխներ կը ջանան նոյն իսկ տիեզերական ձգողութիւնն եթերի միջոցաւ բացատրել, որ ինքնին ծանր չէ. ճիշտ կը նմանի ըսել թէ շոգեշարժ մեքենային շարժում պատճառող խցանի ձողն ինքնին անշարժ է. կը հարցուներմ միթէ այս մեքենական օրինաց դէմ չէ՞։

Տրամաբանութեան, բնագիտութեան եւ մեքենագիտութեան օրինաց հակառակ այս չգոյ մարմնոյն երեւակայական գաղափարաց դրօշն ոմանք դեռ խիստ ուժգին կը բռնեն. մինչդեռ շատեր թէպէտ երկրայ եւ թերեհաւատ, կ'ուզեն հեռանալ նորա հովանոյն տակէն, սակայն չգիտեն ուր հանգչիլ։ Մի քանիներ սկսած են ուրիշ տեսութիւններ երեւակայել. ես ալ թէպէտ երկրագործ՝ բայց միանգամայն գիտասէր, կը թողում պահ մը իմ արօր եւ կ'երթամ մասնակցիլ այս վերջիններուն, եւ նոցա կասկածներն հաւաքելով իմ գաղափարն նկարագրել։

Բնագէտներն ինչո՞ւ սահման կը դնեն հողագունաս պատող մթնոլորտէ պատեանին. զի տեսնալով որ օդի մէջ արշաւի բարձրանամք այնչափ կ'անօսրանայ, այս նուազական օրինաց հաշուելով՝ երբ 70 քիլոմէթրի կը հասնին մկիոներորդ կոտորակներ կ'ստանան եւ կ'ըսեն «այլ եւս կրնամք ենթադրել թէ չի կայ». այս գործնական եզրակացութիւն առերեւոյթօրէն ճշմարիտ է, բայց ոչ տրամաբանօրէն. եթէ կոտորակներ՝ այնչափ կը փոքրնան զորս մենք այլեւս չենք կարող երեւակայել, արդար չէ չի կայ ըսել։ Ներեցէք որ օրինակով մը բացատրեմ. դգալ մը ջուրի մէջ ամենափոքրիկ կտոր մը կարմիր (քառմէն) լուծեմք, ջուրն կը կարմրի. թէ այդ կարմիր ջուրն բաժակ մը ջուրի մէջ լեցնեմք, միեւնոյն գոյնն կ'առնէ. այս բաժակն աւելի մեծ ամանի մը մէջ լեցնելէ վերջ, եթէ այս վերջինն ալ տակառ մը ջուրի մէջ պարպեմք, գոյնն պարզ աչքով անտեսանելի է. արդ՝ այդ ջուրէն կաթիլ մը առնելով կրնամք ըսել թէ կարմիր չի պարունակեր.

այն ըստ գործնականի, սակայն ոչ ըստ տրամաբանութեան, զի եթէ կարելի ըլլար՝ երկկլիոնաւոր կոտրակաւ մը պիտի կրնայինք ներկայացնել այդ քանակութիւն. միւնոյն բանն տեղի ունի նաեւ միջաստղային մթնոլորտներու համար։ Պատ մը չի կայ որ մթնոլորտի սահմանն որոշէ եւ նորա իբր կապ ունեցած սփռողական ուժին դիմադրէ. ոչ, նա հաւանականաբար կը շարունակուի մինչեւ որ հանդիպի այլ աստեղաց մթնոլորտներուն. եւ այսպէս ամեն աստեղաց մթնոլորտներ իրարու կը դպին, որոյ շնորհիւ լուսոյ ճգողականութեան եւ ջերմութեան երեւոյթներն տեղի կրնան ունենալ, այս նոր մթնոլորտներու միջոցաւ։

Լաւ է ըստ իս մթնոլորտներն երկու մասի բաժնել, թանձր եւ նօսր. թանձր մթնոլորտ անուանել այն մասն զոր մենք մաթեմաթիքական օրինօք կրնամք որոշել. ըստ այսմ՝ հողագնտիս թանձր մթնոլորտն 70 քիլոմէթր է։

Նօսր մթնոլորտ՝ թանձր մասէն անդին գտնուածին համար որ աւելի մեր երեւակայութեան տակ կ'իյնայ քան թէ հաշուոց։

Ա.յս եղանակաւ կրնամք հաշտուիլ բնագիտաց հետ, բայց ի՞նչ ըսելու է աստղաբաշխից. կը յուսամ թէ նոքա եւս չի պիտի բողոքեն բարձրաձայն, երբ իմանան թէ երկկլիոնաւոր եւ գուցէ աւելի յայտարար ունեցող մի նօսր մթնոլորտ է ընդունածնիս, որ ըստ գործնականի ոչինչ համարուելով իրենց հաշուոյն դէմ երբէք չեն մեղանչեր։

Ն. ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆ

ԾԱԳՈՒՄՆ ԵՐԿՐԻ

[Արքունի բժշկական վարժարանին բարձրագոյն դասուն լուսամիտ ու հայրենասէր ուսանող մը, Պարոն Կարապետ Պասմաճեան, յղած է մեզ հետեւեալ յօդուածն, որ պիտի շարունակուի։ Կը մաղթենք ի սրտէ թէ՝ Պարոն Պասմաճեան ի մօտոյ համալսարանական ուսանողութեան ընթացքն յաջողութեամբ աւարտելով՝ պատուաւոր դիրք մը գրաւէր Հայ բժշկաց

պատկառելի դասուն մէջ, որ կ'ընծայէ Հանդիսիս այնքան եռանդուն ու գիտուն աշխատակիցներ։]

Ահա մի մեծ խնդիր որոյ լուծման համար բազումք ի դիտնոց զանազան փորձեր, դիտողութիւններ եւ հետազօտութիւններ ըրած են, եւ իրարու կարծեաց առաւել կամ նուազ հակառակ շատ մի գրութիւններ հաստատելով, կամ թէ այսպէս ըսեմք՝ տարբեր տարբեր ճամբաներով յառաջ խաղալով՝ վերջապէս յաջողած են, եթէ ոչ վերջնական բառն արտասանելու այս խնդրոյ վերայ, այլ ճշմարտութեան ըստ կարելւոյն մերձենալոյ։

Մեք այս խնդրոյ վերայ խօսել ուզած ժամանակիս, ուրիշ նպատակ չունիմք, բայց եթէ այլ եւ այլ ժամանակաց մէջ եւ այլ եւ այլ գիտնոց առջեւ այս մեծ խնդրոյն հետզհետէ առած կերպարանաց յաջորդարար հետեւիլ, եւ ի վերջէ կարելի եղածին չափ պարզել զարդիս տիրող ամենէն յաղթական դրութիւնն, եւ այսպիսիւ որոշ մի գաղափար ընծայել մեր բարեկամ ընթերցողաց, յայտամ ամենայնի համառօտութիւնն մեզ առաջին պայման դնելով։

Աստուածաշունչ Գիրքն, ինչպէս ամէն տեսակետիւ, այս խնդրոյ համար ալ հնութեան ամենէն անդրանիկ յիշատակարանն է, եւ այս մասին մովսիսական դրութիւնն հետազօտելոյ համար հարկ չկայ ընդ երկար թղթատել Ս. Գիրքն. այլ բաւական է բանալ Ծննդոց գրքին ճակատն, յորում ոսկեղինիկ բառերով գրուած կը տեսնեմք սա վսեմ բացատրութիւնն. «Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր. եւ երկիր էր աներեւոյթ եւ անպատրաստ.....»։ Այս այնպիսի առաձգական պարբերութիւն մ'է որ, ինչ որ ալ լինին իւր կարծիքն, եւ ինչպիսի դրութիւն ալ որ յաղթական հանդիսանայ, մարդ միշտ հիացմամբ պիտի ընթեռնու. եւ մեք անցողակի ըսեմք թէ՝ դիտութիւնք իւրեանց մեծամեծ յառաջադիմութեամբք Աստուածաշունչ Գրոց հակառակ մի վարդապետութիւն քարոզած չեն, կամ թէ այսպէս ըսեմք, Ս. Գիրքն դիտութեանց նորագոյն գիւտերն չդատապարտեր. այս ըսածիս կրնան համոզուիլ ամէն անոնք որ Ս. Գիրքն իւր բառական նշանակութեամբք ըմբռնելոյ յոռի սովորութիւնն չունին։

Թողլով յիշատակել Ցուենական խմաստասիրաց բազմաթիւ դրութիւնքն, —զորս երկար կը լինի թուարկել ասա, եւ որոց կարեւորութիւնն անոնց համար աւելի մեծ է՝ ոյք Հելլէն իմաստասիրութեան խորերն կ'ուզեն թափանցել, քան մեզ՝ որ մի տարբեր նպատակ կը դիտեմք, — կու գամք կը հասնիմք մինչեւ Տեքարդ, որուն եւ որուն յաջորդաց դրութեանց վերայ կ'ուզեմք արագ ակնարկ մի ձգել։

Տեքարդայ կարծիքն այս էր թէ՝ երկիրս եւ այլ մոլորակք չիջեալ եւ յետ իւրեանց չիջման՝ մակերեւոյթնին ցրտացեալ արեգակունք են. այս ցրտացման հետեւութեամբ արտաքին երեսն պնդանալով՝ մեր բնակած կեղեւն կազմուած է։

1681ին Թովմաս Պուրնէդ իւր Telluris theoria sacra մակագրեալ գրքին մէջ կարծիք մի դրած է, որ շատ կը տարբերի Տէքարդայ կարծիքէն։ Զրհեղեղէն առաջ երկիրս հոսանուտ եւ եթերածին նիւթոց վիհ մ'էր. առ սակաւ սակաւ առաւել ծանրակշիռ նիւթերն ի խոր իջան, եւ միւս նիւթերն ալ իւրեանց չափաւոր ծանրութեան կարգաւ իրարու վերայ դեռեղուեցան. ջուրն պատեց այս հաստատուն նիւթոց բոլորտիքն, բայց իւր մակերեւութին վերայ կպրոյ եւ ճիթոյ մի կոյտ հաւաքեց. փոշիներն եւ այլ օտար նիւթերն, զորոնք մթնոլորտն իւր մէջ կը պարունակէր, սուզելով՝ կարծրացուցին այս իւղային կոյտն, որն որ դաղարեցաւ երկրիս լոյծ մակերեսն կազմելէ։ Ա. յսպէս իւր նախկին ծագումն առնելէն յետոյ՝ երկիրս, առանց լերանց եւ ծովուց տասնեւվեց դարու չափ տեւողութիւն ունեցաւ։ Բայց արեգական ջերմութիւնն չորցնելով զերկիրն՝ մեծամեծ պատռուածք կազմեց անդ. փեռեկեցաւ, անկանոն բեկորներով խորտակեցաւ, որք տապալեցան ջրոյ խորերն, եւ որք վազվազակի ծածկուեցան երկրէս։ Բայց իւրեանց կործանմամբ այս անհեթեթ բեկորներն ընդարձակ փապարներ կազմեցին, ոյց մէջէն դարձեալ ջուրն դահավիժեցաւ, ու այն ատեն կղզիներ ու ցամաքներ երեւան ելան, ինչպէս որ այս օրուան օրս կը տեսնենք։ Ջուրն միայն անհեթեթ ձորերուն մէջ մնաց, որք ծովուց աւազանն կը կազմեն։

Լայպնից, իւր Protogœa յորջորջեալ գրքին մէջ, ընդունած է թէ՝ անորոշ ժամանակ մի երկիրս հոսանուտ զանգուած

մ'էր, եւ որովհետեւ հուրն մարմնոյ հոսանուտութեան ամենահզօր պատճառն է, Տեքարդայ պէս կը խորհէր թէ երկիրս չիջեալ արեգակ մ'է կամ թէ չիջեալ արեգական մի բեկոր։ Հաստատուն մարմինք ցրտանալով ստուար պղպջակներ կազմեցին, յորոց երեւան ելան ներքին խոռոչք։ Շոգիներն, զորս ջերմութիւնն մթնոլորտին մէջ ձգած էր, անզգալի եղանակաւ ցրտանալով՝ իւր մակերեւութին վերայ ընկան։ Որոնք որ աւելի ծանր եւ աւելի խիտ էին՝ ամենէն առաջ վար իյնալով եւ պատառուածոց մէջ խորասուզելով՝ հանքային երակներն (filons) կազմեցին, իսկ միւսներն՝ իւր մակերեւութին վերայ նստան։ Բայց ջուրն ամենամեծ առատութեամբ միւս կողմերն պատեց։ Ահա այն ատեն ծնան ջրասուն կենդանիք, խեցեմորթք եւ ձկունք. բայց առ սակաւ սակաւ ջրերն նուազելով՝ դահավիժեցան ներքին մեծամեծ խոռոչներուն մէջ, եւ այսպիսեաւ երեւան ելան երկրիս մակերեւութին ամենաբարձր մասերն։ Յորմէ հետէ ծընանն տունկք եւ երկրային կենդանիք։

1698 ին, Գուլիէլմոս Ուիսթընն (աշակերտ եւ յաջորդ Նեւտոնի) Գեմպրճի համալսարանին մէջ դրութիւն մի կ'արտայայտէ՝ որ մասամբ իւիք իւր ուսուցչին գաղափարներէն փոխ առած է եւ մասամբ իւիք այն կարծիքէն որուն ծնունդ տուած էր 1681 ին գիսաւոր աստեղ երեւումն, որն որ մասնաւորապէս իւր պոչին ահագին երկայնութեանն համար նշանաւոր էր։ Ըստ նմա, գիսաւոր աստեղ մի մթնոլորտն՝ մեր մոլորակին նախաստեղն եղած է։ Նիւթերն ըստ կարգի իւրեանց ծանրութեան՝ սուզանելով, եւ ջրոյ գոլորշիք եւս իյնալով՝ երկրիս բոլոր մակերեւոյթն ծածկած են։

Պիւֆոն երկու նշանաւոր դրուածք հրատարակեց մեր մոլորակին ծագման վերայ, որոնք են Տեսութիւն երկրի (Théorie da la terre) եւ Ժամանակք բնութեան (Epoques de la nature)։

Այս մեծ բնագիտին համեմատ, մեր գունդն անյայտ մի ծագում կ'ընծայէ։ Գիսաւոր մի՝ արեգական քովէն երագութեամբ անցնելով՝ ուժգինս զարկաւ անոր, եւ կորզելով մի մաս ի նմանէ՝ անբաւ զօրութեամբ միջոցին մէջ ձգեց, որն որ խորտակեցաւ անդ։ Սորա մասերն շարունակեցին իւրեանց վերայ թաւալիլ, եւ այսպիսիւ ոչ միայն մեր երկիրն ծնունդ

առաւ, այլ նաեւ մեր մոլորակային դրութեան բոլոր մարմինք։ Ուրեմն, մեր բնակած գունդն ի ծագման իւրում հրաչէկ եւ հրահալելի (fusilbe) հեղանիւթ զանգուած մ'էր։ Այս զանգուածն միջոցին մէջ դառնալով՝ բնականաբար այս օրուան ներկայած գնոյ ձեւն առաւ։ Բայց այս հրաչիկութեան վիճակն, որ երկրիս զանգուածին պատճառաւ շատ երկար տեւեց, պարտաւորեցաւ աստիճանաբար նուազեցնել իւր ջերմութիւնն, որով մակերեւոյթն մի նուրբ կեղեւ ստացաւ, այս գործողութիւնն՝ կազմութիւն սառմամբ (formation par congélation) կը կոչուի։ Երկիրս տակաւ ցրտանալով հաստատուն վիճակն ստացաւ, եւ իւր թանձրութիւնն առ այժմ 60 հազարամեդր լինելով՝ երկրիս վատ հաղորդականութեան (mauvaise conductibilité) պատճառաւ ամենադանդաղ կերպիւ գամ քան զգամ թանձրանալոյ վերայ է։ Առաջին անգամ ցրտացող եւ խտացող մասն ի հարկէ արտաքին մասն եղաւ, անմիջապէս ցրտացման պատճառաց ենթարկուած լինելով։ Ցնդական նիւթոց մի մասն, որով այս հրային գնոյ անչափ մթնոլորտն կը կազմուէր, խտանալով՝ երկրիս վերայ ընկաւ եւ ծովերն կազմեց։ Այս ծովերն, երկրի երեսն յարձակեցան, նորա արտաքին մասերն թանալով՝ ոյք անգգալի եղանակաւ սուզեցան եւ սոյն օրինակ զանազան խաւեր կազմեցին, որոնցմով երկրիս կեղեւն կը բաղկանայ։ Լերինք եւ ձորք այս ջրոյ մեծամեծ զանգուածոց ընթացքէն եւ շարժմունքէն առաջ եկան։

Պիւֆոնի դրութիւնն մինչեւ մի դար առաջ կ'ընդունուէր, ինչպէս որ 1832 եւ 1882ին տեսնուած դիտաւորներն ալ քիչ մնաց որ երկրիս պիտի ընդհարէին. բայց գիտութիւնն իւր ներկայ դրութիւններով կը հաստատէ թէ դիտաւորք այնպիսի նօսրամարմին են՝ որ եթէ մի մոլորակի ընդհարին իսկ, ոչինչ պիտի զգացուի նոցա ընդհարմանէն։

Կ. Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

ՄԵՂՈՒՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆ

(Շարունակութիւն եւ վերջ)

Սերմնափոշի. — Միշտ փեթակի մը մեղուանց մի խումբն, սերմնափոշի քաղելու կը պարապի, ծաղկանց մէջն կը մըտնան փոշիներով կը ծածկուին, վերջն իրենց վրձիններով փոշիներն հաւաքելով՝ վերջին ոտից կողովներուն մէջ կը զետեղեն, շատ անգամ նեկտարով կը շաղեն, որպէս զի չը թափի։

Ակնամոմ (փռօփօլիս) անուանեալ խժային հիւթն ծառոց բուներուն եւ պտուկներուն վրայէն կը հաւաքեն. քաղելու եղանակն՝ սերմնափոշիներն քաղելու յար եւ նման է, այս նիւթն կը գործածեն իրենց բնակարանի ներքին կողմն ծեփելու, ծակերն գոցելու, մեղրախարիսխներու հաստատութիւն տալու, մեռելոց դիակներն ծածկելու, թշնամեաց դէմ պատնէշներ շինելու, եւայլն եւայլն եւայլն։

Մեղրամոմը՝ ինչպէս ըսինք՝ մասնաւոր մասններէ կ'արտադրուի, արտադրող մեղուներն կը բաւականանան միշտ ճաշակել, որ երկրորդ ստամոքսին մէջ ձեւափոխուելով՝ իբր մեղրամոմ մասններէն դուրս կ'ելնայ, մեղրամոմն կը ծառայէ մեղրախարիսխներն եւ բջիջներն շինելու։

Պատերազմ. Երբեմն մեղուներու խումբ մը ուրիշ խումբի մը վրայ յարձակելով նոցա պաշար մեղրն կը գողնան եւ իրենց բնակարանն կը տանին։

Ներքին զբաղումներն. Ինչպէս որ արտաքին ամեն կարգի աշխատութիւններով զբաղող խումբերն իրարմէ կը տարբերին, նոյնն են նաեւ ներքին գործերով զբաղողներն, որոց ամէն մէկն իբր մի մասնագէտ միշտ մի եւ նոյն աշխատութեամբ կ'զբաղի։

Կառուցանողներ. Կարելի չ'է որ մարդ պահ մը դիտէ այս խումբին աշխատութեան եղանակն կամ արդիւնքն, առանց հիանալու. իրենց բնակարանն բազմաթիւ մեղրախարիսխներէ կը շինեն, որոց ամեն մէկն վեցանկիւն հատուածակողմ բջջիջներէ կը բաղկանան։ Գիտեմք թէ ըստ երկրաչափական

օրինաց վեցանկիւնաձեւն մեւնոյն մակերեւոյթին մէջ ամեն ձեւերէ քիչ տեղ կը բռնէ։

Կառուցանողներն ծերեր են. նախ ձեղունէն կ'սկսին, կը տեսնաս խումբ մը մեղու որք իրենց բերանով մեղրամոմ արտադրող մասներէ մեղրամոմի թիթեղիկ մը փրցնելով կը տանին փակցնել. ասոնք կը հեռանան մեղրամոմ պատրաստելու. երկրորդ խումբ մը կը մօտի եւ այսպէս շարունակաբար։

Շինած ամեն բջիջներն մեւնոյն ծաւալը չ'ունին. գործաւորուհեաց ձուերն ստացող խումբերն 12 հազարորդամէթր երկայնութիւն ունին, իսկ արուներունը 15 հազարորդամէթրը, մայր մեղուներունն ալ առաւել ընդարձակ է։

Բջիջներու անկիւնից ներքին կողմն ականամոմ կը դնեն աւելի հաստատութիւն տալու համար. այս բջիջներն մեղրով լեցնելէ վերջ մեղրամոմէ կափարիչներով կը ծածկեն։

Այս աշխատութեան արագութիւնն բացատրելու համար բաւ է յիշեցնել հետեւեալ օրինակ։ Մեղուաց խումբ մը հինգ օրուան մէջ 27 լիտրօ ծաւալ ունեցող փեթակի մը մէջ 52624 բջիջ շինած են, 48385՝ գործաւորուհեաց ձուերուն յատկացեալ, իսկ 4240՝ այրերու համար։

Նորածիններու խնամակալներն. Արդէն պատմեցինք գործաւորուհեաց ձուերու տուած խնամքը, ձուէն ելնելէ վերջ նոցա վրայ կը գուրգուրան, իրենց մայրական գորով աւելի կ'աւելնայ. եթէ երբէք որ եւ է թշնամի մը դայ, փոքրիկներուն համար պատրաստ են իրենց անձն տուժել, մայր մեղուին համար ալ առաւել անձնուէր են, կը սնուցանեն, կը խնամեն, եւ կը պաշտպանեն զայն։

Տանտիկիններ կամ մարդպներ. Խումբ մը մեղուներ այս ծառայութեան յատկացեալ են, որք աղբերը դուրս կը կրեն, դիակները կը նետեն կամ ականամոմով կը ծածկեն, բնակարաններն կ'աւլեն, եւ կը մաքրեն. ուրիշներ բնակարանի օդափոխութեանը կը ծառայեն, ամառ ատեն կը տեսնաս բազմաթիւ մեղուներ որք թեւերնին կը ծեծեն օդը փոխելու եւ բնակարանն զովացնելու համար։

Պահապան. Դրեթէ միշտ բնակարանի երկու կողմն մեղուներ կան, որք ներս մտնողներուն իրենց ընտանիքէն ըլլալն

կը քննեն, եթէ օտար ըլլայ, զայն իրենց խթանով կը մեռցընեն, եթէ բազմաթիւ ըլլան յատուկ ձայնով մը ուրիշներն իրենց օգնութեան կը կոչեն։ Այս պահապաններն շատ անդամ վատոգող մեղուներու բերած պարենն առնելով կը գեռեղեն եւ զայն կրկին աշխատելու կը դրկեն։

Ն. ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆ

ԲԱՌԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

[Ցեղիմ բրահայ պատկերազարդ հանդիսի Տնօրէն-Խմբագրապետ Մեծ. Յովհաննէս Էֆէնտի Պալըգճեան հետազայն յղած է մեզ ի հրատարակութիւն։]

Երկրագունս պատուական հանդէսի փետրուարի թուոյն մէջ Արժ. Հ. Սեր. Տէրվիշեանի Հնդեւրոպական նախաժամանակ մակագրեալ մի յօդուածը կարդացինք, յորում խել մը բառաքննութեանց մէջ մեր ուշադրութիւնը գրաւեց սա վճիռը թէ՝ Թուրքերէն آت աք բառը قات արմակ եւ قولات աքշամակ բայերէն է անուանեալ։

Մեք ի բաղում ամաց հետէ մասնաւոր ուշադրութիւն նուիրած լինելով սոյն լեզուի անհետացեալ կանոնաց հետազօտութեանը, յետագայ դիտողութիւնքը կ'ուղղենք առ Արժ. յօդուածագիրն, որպէս զի նորա պատասխանեաւ առիթ ունենամք փարատել մեր տարակոյսն։ Մեզ այնպէս թուի թէ, նախ՝ Արժ. յօդուածագրին իբրեւ ի միոջէ արմատոյ առեալ ցուցած قات աքմակ եւ قولات աքշամակ անեռեւոյթներն միմեանց հետ բնաւ վերաբերութիւն չունեցող տարբեր աղբիւրներէ կը բղխին. երկրորդ՝ նոյնինքն قولات աքշամակ բառն آت աք բառէն ածանցեալ է՝ ըստ կանոնի, ոչ թէ آت աք բառն قولات աքշամակ բառէն անուանեալ։

Ի հաստատութիւն մեր սոյն նախադասութեան բազմաթիւ ապացոյցներ կրնայինք յառաջ բերել, բայց երկարաբանութենէ խուսելու համար անոնցմէ մի քանիներն եւ եթ նշանակել բաւական կը համարիմք։

Զուտ Թուրքական այսինքն Ճողաթայի լեզուին բայից,

թաւ եւ նուրբ հնչումն ունեցող Հրամայական եզակի երկրորդ դէմքերն՝ նոյն բայից բուն արմատներն են, բայց ուսկից առնուած լինելնին անծանօթ. որպիսիք են قِر qir, باق եաq, ياور ախr, ياخ կեor, այլովքն հանդերձ. աթլամագ աներեւոյթին յատուկ բայածանցն եղող մագ մասնիկը յապաւելով կը մնայ ար բառն, որ մին է վերոյիշեալ հրամայականներէն որոյ ուսկից առնուիլն յայտնի չէ։

Իսկ գալով գոյական անուններէն ածանցեալ բայերուն որք լեամը մեքթուհեով այսինքն ա եւ է ձայնանիշով հնչուող լեամի մը յաւելմամբ հրամայական եզակի երկրորդ դէմքեր կը շինուին նախ, եւ ապա կ'առնուն աներեւոյթի ածանցն եղող մագ եւ մեք մասնիկներն, որպիսիք են սու, սուլա, սուլամագ. թաշ, թաշլա, թաշլամագ. կեoզ, կեoզլէ, կեoզլեմեք. ըստ այսմ կանոնի իմա նաեւ ար, արլա, արլամագ բառերն։

Ասելի կը հետեւի թէ ինչպէս որ առանց սու բառին սուլամագ եւ եղ բառին եղլեմեք բայերն պիտի չլինէին՝ նոյնպէս եւ առանց ար բառին արլամագ բայը չպիտի կարենար շինուիլ. եւ քանի որ արմագ եւ արլամագ բայերն տարբեր աղբիւրներէ կը բղխին, զանոնք միւնոյն արմատէ ելած կարծելն ոչ այլ ինչ պատճառի կրնամք ընծայել՝ բայց եթէ նոցա ձայնից նմանութեան. պի ինչպէս ի վեր անդր ակնարկեցինք՝ այդ երկու աներեւոյթից առաջնոյն արմատը բայ մ'է, եւ երկրորդինը գոյական մը, եւ բայի մը բուն արմատն իւր նախատիպ վիճակին մէջ, այսինքն հրամայական եզակի երկրորդ դէմք եղած ատեն նախ գոյականի նշանակութիւն մը առնուլն եւ ապա դարձեալ լեամը մեքթուհեով ածանցեալ բայ շինուիլն՝ այս լեզուին մէջ եւ ոչ մի բառով կարելի է ապացուցանել։

Թէպէտ դուն ուրեք կը գտնուին այնպիսի բառեր որ բայի մը հրամայական եզակի երկրորդ դէմքն, միանգամայն եւ գոյական մը լինել կը թուին, բայց դիտել պէտք է թէ, այսպէս լեզուի կանոնաց հակառակ գոյականի նշանակութեամբ եւս գործածուած հրամայականներն, ուրիշ բառէ մը աղաւաղեալ կամ կրճատեալ են. զորօրինակ. طاد տաs, բառն երբ ճաշակ կը նշանակէ տաsագ բառէն կրճատեալ է։

Իսկ կը մնայ մեզ ցուցնել թէ, آقمق աթմագ եւ آتلامق աթ-

ղանագ աներեւոյթք միեւնոյն աղբիւրէ բղխեալ, եւ միեւնոյն նշանակութեամբ առեալ չեն, այլ անոնց լոկ նմանաձայնութիւնն եւեթ է զիրենք միեւնոյն կարծեցնողն։ Զայդ եւս ապացուցանելու համար ՀԱՅԵՐԷՆ գաթնագ եւ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ աներեւոյթներն իբրեւ փաստ կրնամք յառաջ բերել. արդ բառի մը մի խաւը, եւ չէնքի մը մի յարկը նշանակող ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ բառն զաթ միթէ գաթնագ եւ գաթղանագ աներեւութից զաթ արմատներէն միանգամայն ելած կրնամք համարիլ. ոչ ապաքէն առաջնոյն արմատը« բան մը ուրիշ բանի մը հետ խառնէ» նշանակող զաթ հրամայական եզակի երկրորդ դէմքն է, մինչ երկրորդին զաթ արմատն «բանի մը վրայ եկող ուրիշ մաս մը» նշանակող գոյական մ'է, որ ղեամը մեքքոմեհով՝ գաթղա եւ մագ մասնիկով գաթղանագ է եղեր։

Ուստի ինչպէս որ գաթնագ եւ գաթղանագ աներեւոյթներուն արմատներն նշանակութեամբ բոլորովին տարբեր եւ ուրիշ են ի միմեանց, եւ իրարու հետ բնաւ վերաբերութիւն մը չունին, նոյնպիսի են աթնագ եւ աթղանագ աներեւոյթից արմատներն, եւ մանաւանդ ոչ թէ աթղանագ աներեւոյթէն է ելած աթ գոյականն, այլ ընդհակառակն աթ գոյականէն է ածանցուած աթղանագ աներեւոյթն։

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ց. ՊԱԼԸԳՃԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒՍԱՑ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

(Շարունակութիւն)

Պետրոս մի շատ ուրագներ տուեց վաճառականութեան կարգ կանոն դնելու համար։ Տանուտէրներու եւ հարիւրատանուտէրներու հին դրութիւնը բոլորովին երեսէ թողուեց։ Առուտուր անելու իրաւունքն քաղաքաբնակներու վրայ տարածուեց, նմանապէս եւ ազնուականաց, որոնց նախապա-

շարունք վաճառականութեան եւ ձեռարհեստների դէմ Զարը շատ անդամ, բացարձակ դատապարտեց եւ որոնց սաստիկ էլ պատուէր տուեց պարապելու այդ օգտակար գործերով։ Թէեւ ներքին վաճառականութիւն եւ մանր առուտուրն յատուկ Ռուսաց համար էր պահպանուած, արտաքին վաճառականութիւնը դրեթէ ամբողջովին օտարազգաց ձեռումն էր Անկլիացոց, մանաւանդ Հոլլանդացոց։ Որովհետեւ Հոլլանդացիք տալիս էին վաճառելիս երկար պայմանաժամ եւ գնելիս էլ կանխիկ դրամ. Ռուսերը այդ եղանակ գործ տեսնելը նախատպատիւ էին համարում, որ իրանց համար անվտանգ բան էր եւ իրանց կամքով յետ կեցած հետեւաբար աւելի մեծամեծ շահեր անելուց, բայց ոչ այնքան ապահով, իրանց յատուկ առուտուրովը։ Խիստ օրէնքներու արագ գործադրութիւն արդարութեան մասին, ներքին առուտուրին մէջ չտեսնուած մի ողջութիւն տուին արտաքին վաճառականութեան, որ շատ կողմն պահպանեց այն բնոյթն որ նոյն ինքը Պետրոս նրան տուած էր Ամսդէրդամում։ Մի ամբողջ եւս դրութենական աւելին մաքսագին Ռուսիաում, նմանապէս Պետրոսի ձարութեան օրերէն է սկսում։ Այդ մաքսագների ցանկ 1824 թուին հրատարակուեց։ Ինչպէս վաճառաբերութիւնք, նոյնպէս էլ, վաճառատարութիւնք այդ մաքսագնի ցանկում ենթարկուած էին մի ընդհանուր սակագնի 100 ին 5 արժողութենէն։ Մի քանի ապրանքներ, օրինակի համար կանեփը դուրս հանուելու համար մի անհամեմատ տուրքի էր ենթարկուած։ Լքքօրտի մէկ պաշտօնական տեղեկագիրը 1727 թուին Պետրոսի մեռնելուց քիչ յետոյ, արժէցնում էր Ռուսիոյ արտաքին վաճառականութիւն 4 միլիոն ռուբլու. 2 միլիոն 400 հազար վաճառատարութեան համար, 1 միլիոն 600 հազար էլ վաճառաբերութեան համար, որ նոր թողնում էր Ռուսիոյ համար մի նպաստաւոր կշիռ 800 հազար ռուբլու կանխիկ արծաթ հատուցանելի։

ՄԱՐԿՈՍ ԱՂԱԲԷԳԵԱՆՑ

ՄԱՅՏԱԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԻՆՆ

(Շարունակութիւն եւ վերջ)

Դեռ երէկ կը կարդայի Ֆառ տիւ Պոսֆոռ թերթին 1884 ապրիլ 14 թուոյն մէջ «ԲԺԻՇԿ ԿԻՆԵՐՆ» խորագրոյն ներքեւ յետագայ տողերն։

«Այս տարի խառնուն աշակերտուհիք բժշկական վկայագիր ստացան Փարիզի բժշկական բարձրագոյն վարժարանէն (Faculté de Paris)։

Ռուսք աւելի թուաւոր են, յետոյ կը դասին Անգլիացիք, Ամերիկացիք եւ Ֆռանսացիք. այս քառասուն ուսումնաւարտներուն մէջ կը գտնուէր նաեւ մի Սեւամորթ կին»։

Արդարեւ ո՞վ հաւատ կ'ընծայէր ասկէ կէս դար առաջ թէ Սեւամորթ մարդն հաւասար է սպիտակամորթ մարդուն. Ո՞չ ապաքէն սեւամորթին կը նկատուէր պարզապէս Գերին սպիտակամորթին եւ դեռ այսօր իսկ հոն՝ ուր քաղաքակրթութիւնը մուտ չ'է գտած, նոյնն է խնդրոյն վիճակը. Ո՞վ ուզած կամ կարողացել էր քննել յայնժամ այն պարագաներն ու պատճառներն որք յաւաջ բերած էին այդ զանազանութիւնը։

Սակայն ժամանակն ըրաւ ինչ որ բռնութեամբ չ'էր կարելի. Այսպէս ահա այսօր յ'աչս քաղաքակրթեալ ազգերու, խստիր ցկայ սպիտակամորթին եւ սեւամորթին մէջ. Այս վերջինն ալ կը վարէ ազատօրէն իրր մարդ ամեն տեսակ պաշտօն, ամենայն յաջողակութեամբ, մանաւանդ Ամերիկայի մէջ ուր ունի մի հոծ մեծամասնութիւն. Ժամանակն այո՛ պիտի պարզէ նաեւ կնոջ խնդիրն ալ եւ այր մարդն պիտի ճանաչէ վերջապէս կին մարդուն Հաւասարութիւնն։

Պէտք չ'է մեր ուշադրութենէն վրիպի նաեւ բարէշրջման (évolution) պարագան։

Ցատկութիւններն ալ, ընդ որս զեղեցկութիւնն, հանճարն ու առաքինական զգացումներն, աւանդութեանց նման սերնդէ սերունդ կը փոխանցին եւ այդ յատկութիւններ տակաւ կը

գերազանցին, կ'աղնուանան եթէ շարունակ եւ աստիճանաբար խնամ տարուի ատոնց դէպ ի լաւագոյնն. Այս բնական օրէնք է, ճիշտ միեւնոյնը մնալով բուսական եւ կենդանական վիճակին համար։ Երբ այր մարդն ինքնայօժար ուզել է աշխատիլ կնոջ համար, նկատելով 'զայն միմիայն իւր հաճոյից առարկայ եւ երբէք անկէ ոչինչ է պահանջել այլ միայն արտաքին գեղ ու տեսիլ. կինն ալ անշուշտ ստիպուել է այդ մասն միայն մշակել, եւ դեռ այսօր գրեթէ ընդհանրապէս կնոջ զբաղմունք ու մտածմունք անդ կը կայանան։

Այսպէս կը ներկէ մազերն, յօնքերն, արտեւանունքն, դէմքն ու այտերն. կը հագուի մինչեւ իսկ վայելչութենէ եւ պարկեշտութենէ շատ եւ շատ հեռի պայմաններու մէջ եւ ամենաշռայլ կերպիւ մինչեւ իսկ մարմնոյն կեղծ եւ չինծու ձեւեր տալով, վերջապէս կը խաբէ 'զայր մարդն, որովհետեւ անոր պէտք ունի, իր ապրուստին համար։

Բնական է որ երբ կինն միշտ այս մասին վրայ միտք յոգնեցնելու հարկին մէջ կը գտնուի, անշուշտ հրապուրիչ զանազան ձեւերով ու արտայայտութեամբք ալ այդ չինծու գեղեցկութիւնն ծածկելու ստիպեալ է եւ այդ ձեւերն ու խօսքերն անտարակոյս 'զինքն աստիճանաբար կը հեռացնեն առաքինութենէ եւ այդ հեռացմամբ կ'ունենանք մի վատթարագոյն սերունդ։

Զարմանալի է որ կան կարգ մը այր մարդեր նաեւ որք մէկ կողմանէ կնոջմէ արտաքին հրապոյր պահանջելով հանդերձ, միւս կողմանէ չարաչար կը քննադատեն սորա շռայլութիւններն ու կը պարսաւեն 'զայն իբր անպարկեշտ։

Է՜հ, փոխանակ պարսաւելու, քանի որ մենք իսկ ենք պատճառն ու շարժառիթն, որ նշան է թէ այր մարդն եւս զուրկ է վեհ զգացումներէ, սկսինք փնտռել կնոջ քով հոգւոյ գեղեցկութիւնն, արտի եւ զգացմանց վեհութիւնն ու ազնուութիւնն, խղճի նրբութիւնն, հանճարն ու տաղանդն, միով բանիւ առաքինութիւնն, յայնժամ միայն արհամարելով շռայլն ու անպարկեշտն, պիտի տեսնենք թէ որքան շուտով պիտի փոխուի կնոջ բարոյական վիճակն ու կենցաղն. կինն յայնժամ անով պիտի աշխատի, անով պիտի զբաղի, անոր պիտի հոգ տանի եւ ոչ պիտի շահի այն ատեն, մեզի, մեր ընտա-

նիքն, մեր զաւակներն, մեր սերունդներն այսինքն համայն մարդկութիւնն։

Այս է ամեն կրթարանի նշանաբանն, — «Դաստիարակութիւն կանանց, յառաջդիմութիւն ազգաց»։

Կրթութիւն. հոս է ահա կնոջ փրկութիւնն եւ սոսկաւ միայն կարելի է զերծ մնալ յաւէտ ընկերական կենաց մէջ, սարկուիթենէ եւ գերուիթենէ, վայելելով նաեւ այն անկեղծ յարգանքն 'ղոր հարկ է ընծայել ամեն պարկեշտ ու կրթեալ անձի։

Եւ քանի որ ճշմարտութիւն մ'է թէ կրթութիւնը կը չինէ առաքինիներ, ինչպէս կրթական հանդիսի մ' առթիւ ըրած բանախօսութեանս մէջ արդէն ըսած եմ թէ՝ «կրթութիւնը գերագոյն միջոցն է հասնելու Աստուածպաշտութեան, առաքինութեան եւ մարդասիրութեան». կրթութիւնը որ հիմուած ըլլայ գիտութեան եւ իմաստասիրութեան վրայ, պիտի չինէ նաեւ կին բարի, կին պարկեշտ, կին առաքինի։ Կը պակսի՞ն արդեօք անցելոյն եւ ներկային մէջ, պարկեշտութեան եւ առաքինութեան տիպար հանդիսացող կիներ։ Պարտք մ'է ամենուն համար յարգանօք յիշատակել ի մէջ այլոց Մատամ տը Սէնթ Ամարանթի անունն, նա մեծ պարծանք մ'է արդարեւ կանանց համար եւ պէտք է օրինակ հանդիսանայ ամենուն։

Այս կինը Ֆռանսայի մէջ ամենագեղեցիկն էր, այրին Լուի 16րդ-ի պահապան զօրաց հրամանատարներէն միոյն, որ 1792 օգոստոս 10ին Թիւյրռիի պալատան վրայ եղած յարձակման ժամանակ սպաննուեցաւ։

Ռօպէսպիէռ մեծ ջանք ըրաւ համոզելու զինքն որ իր տարփուհին լինի, սակայն այս կինը այնքան հրաշագեղ էր որքան առաքինի նաեւ, որով անարգանօք մերժեց այսպիսի մի վատ առաջարկ։

Ռօպէսպիէռ որ զինքն վշտացնողներէն վրէժն լուծելու համար ամեն առթէ կուզէր օգտուիլ, յեղափոխական դատարանի առջեւ դատապարտել տալով զՏիկին Սէնթ Ամարանթ, գլխատել տուաւ զայն որ 22 տարեկան մատաղ հասակին մէջ զոհ գնաց իր առաքինութեան։

Զմեռաւ նա սակայն. պատմական կեանք ունի, յաւիտե-

նական կեանք պիտ՝ ունենայ. Արդէն առաքինութեան այս տիպարն, պատկերացած է ամեն ուրեք. Մատամ Թիւսոյի պատմական սրահին մէջ ի Լընտրն, այս սուրբ զոհն ներկայացուած է մեղրամոմով կերտուած եւ սեւ թաւշեայ զգեստով ծածկուած որ իր հագուստն էր, գլխատմանէն մի քանի օր առաջ բնականէն առնուած է, եւ որոյ կարգութիւն է 146. ամեն ոք գիտնալէ վերջ այս զոհին պատմութիւնը, յարգանօք եւ պատկառանօք կը դիտէ զայն, որպէս եւ մեք ըրինք 1878 եւ 1883ին մեր Յանգլիա ուղեւորութեանն առթիւ։

Կանանց կը մնայ ուրեմն խորհիլ թէ ո՞րչափ չարաչար աշխատելու հարկ կայ հասնելու համար բաղձացեալ նպատակին, այս ազատութեան, առանց աշխատութեան ու ջանից, զիրենք կամաւոր գերութեան դատապարտած պիտի լինին եւ ո՞վ կ'ըլլայ յայնժամ մեղաւորն։

Կրթեալ կինն՝ երբ զբաղի անկախօրէն մի պարկեշտ գործով, հոգալով այսպէս իր պէտքերն, անկախ պիտի լինի այր մարդէն, որոյ աշխատանաց կը պարտէր մեծաւ մասամբ իր գոյութիւնն։ Թող որ շատ այրեր իրենց կանանց դրամին կը պարտին դիրքերնին եւ արժանիքնին։ Այլեւս չը պիտի ստիպուի իբր զերի ծախուիլ, այսինքն ստիպեալ ամուսնանալ այս իսկ ապրելու համար միայն, եւ ամուսնանալ կարենալու համար, վնարել նաեւ, վճարել՝ որո՞ւ, հաւանականաբար մի անպիտանի, որ ձեռք կարօղ է բերել, որ եւ է միջոցաւ, տասը ղուրուշ օրական, այս պարագայի մէջ մանաւանդ անշուշտ միտն ու հանճարը չ'են որ տուած ըլլան այր մարդուն շահադիտական այդ առաւելութիւնն այլ պարզապէս ազատ կարենալ գործելու արտօնութիւնն է. կնոջ մերժուելով իսկ այդ ազատութիւն քանի որ երբ գործել ուզէ կը քննադատի, կը չարչարուի զրպարտութիւններով, մինչեւ իսկ պատուական այր մարդն յարգանաց պակասութեամբ եւս հեռացընել կը ջանայ 'զայն այդ ասպարէզէն 'զոր կը կարծէ ենթադրել իւր մենաշնորհն ու իրաւունքն։

Կինն ազատ՝ կոյր զկուրայն պարտաւոր չը պիտի լինի ընդունելու այլեւս իրեն կենակից այն մարդն՝ որոյ ոչ բարեն գիտէ, ոչ վարեն եւ ոչ սովորութիւններն եւ որոյ ազական-

եալ բարուցն ու առողջութեանն զոհ կ'երթայ ստէպ, տալով մարդկութեան եւս տկար ու տխմար սերունդներ, որք եթէ ապրին թշուառ լինելու դատապարտուած են։

Ներուի մեզ այս առթիւ եւս յորդոր կարդալ ծնողաց՝ որ այն գումարներ զորս կը վճարեն իրենց զաւակաց վանառմանն համար օժիտ անուամբ, յատկացնեն կանուխէն նոցա կրթութեանն, որպէս զի ազատ մնան իրենց աղջիկներն ապագայ ստրկութենէ, դերութենէ, որպէս զի հրահանգի միտն, զօրանայ իմացական կարողութիւնն, բարձրանայ, սլանայ ոգին դէպի ԳԵՐԱԶՆԻՆ, ԱՐԴԱՐՆ ու ՃՇՄԱՐԻՏՆ։

Կրթեալ օրիորդն կամ կինն՝ կը բերէ իր հետ օժիտն անապատ, անբաղդատելի, անգնահատելի. — «ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆՆ», զոր կ'ըդայ եւ կը գործէ։

Կինն՝ ազատ, 'ի շնորհս կրթութեան, ինքն իր արժանեօք կարող պիտի լինի ինքնայօժար ընտրել իմաստութեամբ իր ընկերն, որոյ հոգւոյն մէջ հոգի պիտի գտնէ եւ կենացը մէջ կեանք. անշուշտ պիտի պակսին յայնժամ ընտանեկան կենցաղավարութեան մէջ տեղի ունեցած ամենօրեայ խռովութիւններն եւ սոցա աղետալի հետեւանքն, ինչպէս եւ անժխտելի ու բացորոշ վատութիւններն, որք աւելի գերդատաններու (՝) այսինքն դրամով քիչ շատ գոյութիւններին ապահովածներու մոլութիւններն են եւ որք անշուշտ արդիւնք են անկրթութեան, արդիւնք պարտազանցութեան, արդիւնք անգիտակցութեան. 'ի դէպ է յիշատակել աստ Եղիշէի խօսքերն. « Եւ այս ամենայն չարիք, մտանեն 'ի միտս մարդոյ յ'անուսումնութենէ »։

Փոխադարձ Սէր եւ Յարգանք պիտի պսակեն կրթեալ զոյգեր, որոց կազմած ընտանիքն պիտի հրճուին խաղաղութեամբ եւ անդորրութեամբ, տանելով միանգամայն կատարեալ համբերութեամբ կենաց ընթացից մէջ տեղի ունեցած ամեն պատահար ու խոչնդոտ։

Թող ընթերցողն մեր առած փաստերուն կցորդէ հոս՝ մեր ազնիւ բարեկամ Պ. Հրաչեայի սրատագրաւ տեսութիւններն եւս, զորս ըրած էր այնքան պերճախօսութեամբ « Երկրագունդի » նախորդ թերթերուն մէջ, « Կնոջ Նկատմամբ »։ Յայնժամ այսպիսի ներդաշնակութենէ ըստ մեզ երանութիւն միայն հնար է ծնանիլ։

կինն՝ ազատ, կարող աշխատելու այր մարդու նման, չը պիտի ստիպուի իր ապրուստին, իր պիտոյից հոգացմանն համար, աճուրդի դնել իր մարմինն իսկ եւ ոչ պիտի ստիպուի իր գոյութիւնն կանուխէն ապահովելու համար, ջանալ մի այր մարդու սիրան հրապուրելու կամ անկէ հրապուրուելու, խափուելով այսպէս շատ անգամ իր անմեղ փորձին մէջ եւ լինելով թշուառ ու անտէր, մանաւանդ նախատելի, նոյն իսկ ամենախիստ նախատանաց արժանի անձերու համար։

Ցայնժամ պիտի դադրին այն անբարոյական ընթացքներ, յ՛որս ձգած են զայն շատ անգամ չքաւորութիւնն եւ այս օրինակ փորձերու անյաջողութիւնն մանաւանդ արանց՝ իրենց ընտանեաց նկատմամբ անպարկեշտ ու անկիրթ վարմանց հետեւանքն։ Այո՛, պիտի դադրի նաեւ այդ գերութիւնն ուր սակայն կը յուսար գտնել իր երջանկութիւնն ու երազներն։ «ԱԶԱՏ Է ՆԱ ՈՐ ԱՐԺԱՆԻ» (Libre est qui mérite)։

Այս է ահա մեր տեսութիւնն ու համոզումը կնոջ խնդրոյն նկատմամբ։

Բերա ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ
83 Դեկտ. 14—84 Ապրիլ 2

[Այսօր կ՚աւարտի *Կնոջ* վրայ Պարոն Յովհաննէս Արշակունիի հմտալից ուսումնասիրութեան հրատարակութիւնն, որ ձեռագիրն *Երկրագունեի* Տնօրէնութեան յղուած էր անցեալ Դեկտեմբեր ամսոյ մէջ։ Թէ՛ մեծայարգ յօդուածագրէն եւ թէ մեր ազնուամիտ ընթերցողներէն ներում կը խնդրենք, զի չը կրցանք աւելի կանուխ աւարտել սոյն յօդուածոյն հրատարակումն. Նիւթոց առատութիւնն ըզ մեզ կը շուարեցնէ։ Փափաքելի էր թէ՝ մեր համեմատաբար փոքր ամսաթերթին յուղարկուած ընդարձակ ուսումնասիրութիւնք, որ՝ առանց միօրինակութիւն տալու Հանդիսին՝ չէին կրնար նոյն ամսաթուոյն մէջ հրատարակուիլ ամբողջ, ըստ կարի հակիրճ հատուածներու կամ գլուխներու բաժնուած ըլլային՝ իւրաքանչիւրն իր վրայ կրելով յաւէտ կամ նուազ երկար ստորախորագիրներ. Այս եղանակին կիրառմամբն՝ հաւասարապէս պիտի շահէին *Երկրագունեն* եւ իր ընթերցողք։

Որովհետեւ ներկայ շրջանիս երկրորդ թիւէն սովորութիւն մը

հաստատեցինք՝ երկրագունցի զանազան մասանց մէջ գտնուող մեր ընթերցողաց ներկայացնելու Հանդիսիս նոր աշխատակիցներն, հարկ է որ խօսինք հակիրճ Պարոն Յովհաննէս Արշակունիի վրայ։ Նուպար-Շահնազարեան վարժարանին աշակերտ, Պարոն Արշակունի մանկութենէն ուսած է ծառայել ազգին. մին եղած է հիմնադրաց Կիլիկեան եւ Արեւելեան դպրոցասիրաց ընկերութեանց, որ ապա, միանալով Արարատեանին, կազմեցին՝ որպէս յայտ է՝ *Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնն*։ Այդ ընկերութեանց մէջ, մեր պատուարժան աշխատակիցն Ատենապետի եւ Ատենադպրի կարեւոր պաշտօններ վարած է եւ կը վարէ. Բերաի վարժարանաց հոգաբարձու եւ Թաղական խորհրդոյ Ատենադպիրն է։ Ազգային երեսփոխանական ժողովոյ մէջ Պարոն Արշակունի կը ներկայացնէ Հասգիւղ լուսաւորեալ թաղն, ուր անցեալ տարի՝ եւրոպական սովորութեան համեմաս՝ իր ընտրողաց առջեւ երկար եւ ոգեւորեալ բանախօսութիւն մ'ըրաւ, Բարձրաշնորհ Ս. Պատրիարք Հօր ներկայութեան։ Երիտասարդ երեսփոխանն, որ ընդհանրապէս չափաւոր ու բանաւոր կարծեաց ախոյեան կը հանդիսանայ, չափազանց լեզու կը գործածէ մերթ, եւ՝ ներուի մեզ ըսել՝ կը վնասէ այն դատին զոր անյողդողդ կերպիւ կը պաշտպանէ։ Մեծապէս կը գովենք մեր դասընկերն ու բարեկամն, որ իր առեւտրական զբաղմանց մէջ՝ անփոյթ չը մնար ուշադրութեամբ հետեւելու նաեւ գրական ասպարիզին մէջ տեղի ունեցած պայքարներուն. մանաւանդ թէ ձեռք կ'առնէ զէնքն (իմա գրիչն), ասպարէզ կ'իջնէ մարտնչիլ ինք ալ, եւ մասնակցիլ եռանդեամբ լուսոյ ծաւալման մեծ գործին։ Պարոն Յովհաննէս Արշակունին՝ առաւելութիւնն ալ ունի մօտուս ծանօթ ըլլալու լուսաւորութեան այն մեծ կեդրոնին, Անգլիական այն մեծ երկրին, ուր անցուցած է քանի տարիներ. Չը մոռնանք յիշատակել թէ Եւրոպական ամենամեծ մարդասիրական ընկերութեան Պօլսոյ ճիւղին Նախագահն է մեր պատուարժան աշխատակիցն։]

ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆ

21. — Թէ ուստի յառաջ կը գայ աշխատութեան բաժանումն. — Երբ մի քանի գործաւորք, մի որ եւ է աշխատութեամբ զբաղին, կը տեսնեմք թէ՝ մէն մին ի նոցանէ սոյն աշխատութենէն մի մաս կ'առնու, իսկ մնացեալ մասերն իւր ընկերացն կը թողու։ Այս բաժանումն ստիճանօք տեղի կ'ունենայ, այնպէս որ ի մի վայրի ի գործ դրուած ամբողջ մի գործ, արուեստից բազում ճիւղերու կը բաժնուի։ Այս բաժանումն քաղաքակիրթ բոլոր ազգաց մէջ կը տեսնուի աւելի կամ նուազ ընկերութեան այն բոլոր կարգաց մէջ՝ որք բարբարոս չեն բոլորովին։ Ամեն գիւղ իւր մասավաճառն ու հացագործն, երկաթագործն ու ատաղձագործն ունի։ Մինչեւ իսկ միեւնոյն ընտանեաց մէջ աշխատութեան բաժանում կայ, ամուսինը կը հերկէ կամ փայտ կը կտրէ, կինն խոհանոցով կ'զբաղի, տունը կը խնամէ՝ կը մանէ՝ կամ կը հիւսէ։ Նոցա որդիքն կ'որսան կամ ոչխարներն կ'արածեն, իսկ դստերքն կաթ կը վաճառեն։ Անկլիական ժողովրդային մի երգ կը հարցնէ թէ՝

«Ցորժամ Ադամ կը քրեր, եւ թէ Էվա մաներ
Ի՞նչ կ'ասեր արդեօք այր ազնուատոհմն։»

Այս երգը կարծես յայտնել կը կամի թէ աշխատութեան բաժանումն ի վաղուց անտի կար մինչեւ իսկ այն ժամանակ երբ ազնուատոհմ չը կար։

Ներկայ ժամանակաց մէջ բաժանումն յանհուս կը ձկտի։ Ոչ միայն ամեն քաղաք, ամեն գիւղ զիւր տարբեր արուեստներն, մասնաւոր արուեստագէտներն, զիւր տարբեր պաշտօններն ու գործերն ունի, այլ ամեն վիճակ իւր մասնաւոր տարազագործարաններն։ Աստ բամպակ կը հիւսեն, այլուր բուրդ, անդ գդան, մետաքս, Straffordshire ի Cleveland ի հարաւային Կալլէսի, Սկովտիոյ մէջ երկաթ կը շինեն։ Հարաւային Կալլէսի մէջ նաեւ պղինձ կը հալեցնեն, յախճապակիք, դդակք Nottingham էն եւ Leicester էն իսկ կարուած կտաւք Իռլանտիոյ հիւսիսային կողմէն կուգան եւն։ Բայց աստի աշխատութեան բաժանումը մինչեւ իսկ ամեն տարա-

զագործարանաց մէջ կը տեսնուի, ուր կան տնօրէն, հաշուակալ, օգնական հաշուակալի, տարբեր ճիւղից տեսուչք, նշանակողք, մեքենագործ, (chauffeur) հնոցապահք, գործաւորք, սայլորդք, յանձնարարութեան պաշտօնեայք, բեռնակիրք եւն։ Առանց հաշուելոյ բուն եւ տարբեր գործերու մասնագէտ մեքենագործքն որք գլխաւոր գործն կը կատարեն։ Այսպէս աշխատութեան բաժանումն ամբողջ ընկերութեան վրայ կը տարածուի, սկսեալ թագուհիէն եւ իւր նախարարաց մինչ ի բեռնակիրքն եւ փողոցներն մաքրողքն։

22. — Adam Smith եւ բաժանումն աշխատութեան. — Շատ կերպերով աշխատութեան բաժանումն օգուտ կը քաղեմք։ Սակայն Adam Smith այնքան լաւ ուսումնասիրած է այս նիւթն, որ լաւ կ'անեմք եթէ նախ եւ յառաջ նորա այս մասին արած տեսութիւններն արտայայտեմք։

Նորա կարծեաց համեմատ՝ աշխատութեան բաժանման վրայ երեք գլխաւոր օգտակարութիւնք կը տեսնուին։

1. Անձնիւր գործաւորի յաջողակութիւնն կը յաւելու մասնաւոր կերպերով։

2. Կը խնայէ այն ժամանակն որ կը կորսուի մի աշխատութենէ յայլ աշխատութիւն անցնելոյ ատեն։

3. Շատ մեքենաներու գիւտին կը նպաստէ՝ որք զաշխատութիւնն կը դիւրացնեն ու կը կարճեցնեն, եւ թոյլ կը տան որ միայն մի մարդ մի քանի մարդկանց գործն կատարէ։

Անկարելի է տարակուսիլ թէ՝ փորձառութիւնն ճարպիկութիւնն չը յաւելուր։ Եթէ մի ոք փորձած է մի ձեռնածուի արած խաղերն կրկնելոյ, կամ դաշնակ ածելոյ՝ առանց սակայն զայն կանխաւ ուսած լինելոյ՝ դիտէ թէ ի՞նչ արդիւնք կը քաղէ։ Ոչ ոք կարէ առանց մի երկայն փորձառութեան սպակի փչողի գործը կատարել։ Եթէ մինչեւ իսկ մի ոմն կարող է որեւիցէ մի գործ կատարել, զայն շատ առաւել շուտ պիտի անէ եթէ ստէպ կրկնէ միեւնոյն աշխատութիւնը։ Adam Smith կ'ասէ, եթէ մի դարբին առանց վարժուած լինելոյ ոտիպուէր գամեր չինելոյ, օրն 2 կամ 300էն աւելի դէշ գամեր չը պիտի յաջողէր չինելոյ։ Սակայն վարժութեամբ նա կարէ մինչ ի 800 կամ 1000 գամ չինել, մինչդեռ գամագործութեան արուեստին մէջ մեծցող տղայք,

միեւնոյն ժամանակի մէջ միեւնոյն տեսակէն կարեն 2300 հատ շինել։ Անօգուտ է բազում օրինակներ յառաջ բերել, ինչ որ տեսնեմք թէ լաւ եւ արագ կը շինուին, գիտնալ պէտք է թէ այնպիսի մարդոցմէ են, որք ոչ գիւրեանց ժամանակը եւ ոչ ալ գիւրեանց յոգնութիւնն խնայած են իւրեանց արուեստն ուսանելոյ՝ եւ զայն ի գործ դնելոյ համար։ Երկրորդ շատ ժամանակ կը կորսուի ամեն անգամ որ մի մարդ միեւնոյն աւուր մէջ ստիպ մի աշխատութենէ յայլ աշխատութիւն կ'անցնի։ Յառաջ քան կարենալոյ գործ մի անել, պարտիք ձեղ պէտք եղած բոլոր գործիներն եւ շինութեան նիւթերն ժողովել։ Երբ զորօրինակ մի տուփի շինութիւնն աւարտէք, բոլորովին պատրաստ էք առաջինէն շատ աւելի դիւրութեամբ մի ուրիշ շինելոյ, բայց եթէ՝ սորա հակառակ՝ պարտիք ի դմանէ բոլորովին տարբեր մի գործ կատարել, զորօրինակ մի զոյգ մուճակ նորոգել, կամ մի նամակ գրել, յայնժամ պէտք է որ բոլորովին տարբեր իրեր հոգաք։ Մարդս, ըստ Adam Smith ի, միշտ մի քիչ կը դանդաղի եթէ աշխատութենէ մի այլ աշխատութիւն անցնի, եւ եթէ եղելութիւնն ստէպ նորոգուի, ծուլանալոյ խիստ հակեալ կը լինի։

Վերջապէս Smith կը հաստատէ թէ՝ աշխատութեան բաժանումն կ'առաջնորդէ դէպ ի գիտն մեքենայից որք զաշխատութիւնն կը կարճեցնեն, վասն զի նա կը խորհի թէ մարդիկ մի նպատակի հասնելոյ համար նորա դիւրագոյն եղանակը առաւել դիւրութեամբ կը գտնեն՝ երբ իւրեանց բոլոր ուշադրութիւնը դէպ այդ նպատակն ուղեալ է։

Այս վերջի կարծեաց ճշմարտութիւնն կասկածելի կը թուի։ Ցիրաւի գործաւորք, երբեմն միջոցներ կը գտնեն դիւրացնելոյ համար գիւրեանց աշխատութիւնն, եւ արդարեւ այսպիսով մի քանի կարեւոր գիւտեր եղած են։ Սակայն ընդհանրապէս աշխատութեան բաժանումն գիւտին կը նպաստէ, զի թոյլ կուտայ հանճարեղ անձանց որպէս զի գիւտեր հնարելն իւրեանց արուեստ դառնայ։ Ամենամեծ հնարիչք, որպէս Jamsvatt, Bramah, Fulton, Boherts, Nasmyth, Howe Fairbairn, Whitworth, Stephenson ներն, Wheatstone, Bessemer, Siemens, Adam Smith ի ցուցուցած միջոցներումն հնարիչներ

չը հանդիսացան։ Սոքա մշակեցին գլուխեանց բնական հանճարը ուշիմ մի աշխատութեամբ եւ մեքենայական շինութեանց մի երկար փորձառութեամբ։ Սակայն սա ճշմարիտ է որ աշխատութեան բաժանումն մեծապէս կ'օգնէ գիւտին հնարման թողլով որ ամեն գործարան աշխատի մասնաւոր մի տեսակ մեքենայիւ։ Յանկլիա աշխատութեան բաժանումն օր ըստ օրէ կը բազմանայ, եւ հազուադէպ չէ տեսնել հարստութեան ամբողջ մի մեծ պաշար արտադրուիլ առանձին մի գործատունէ որ կարէ յայնժամ այդ միակ հարստութիւնը արտադրելոյ նպատակաւ հնարել խել մը մեքենաներ ունենալ։ Սոյն պարագան աւելի ստէպ կը պատահի Միացեալ Նահանգաց մեծ գործատանց մէջ։

Աշխատութեան բաժանումը մեզ տակաւին բազում այլ կերպերով ալ օգտակար է, որ այժմ պիտի բացատրեմք։

Պ. ՆԵՎՐՈՒԶ

ԱԼՎԱՅԻ ՕՍՔԱՐԸ

(Թերթուած Լորտ Պայրընի)

Ժ. – Անկուս օրհնեց զայն օր, որ զՕսքարայ ծնանելն տեսաւ։ Նա իւր անդրանիկն էր. հպատակք եկան շուրջ բազմեցան նորա կրակարանին որպէսզի իւրեանց տիրոջ հետ խրախճան։

ԺԱ. – Որսորդներն իւրեանց նետերով նետահար կը խոցեն անտառաստուն այծեամը. փողոյ ձայնը լսելի կը լինի, խրախունքն առաւել զուարթագին յօրինելոյ համար. սոյն մարտայոյզ երաժշտական գործին քաջ լեռնականաց սիրտը կը բերկրեցնէ։

ԺԲ. – Օր մը սոյն չեփորաբարբառք, դիւցազին հօրամոյն որդւոյն առջեւէն պիտի ընթանան, կ'աղաղակեն սրտի յափշտակութեամբ, մինչ նա իւր զինուորներն 'ի յաղթութիւն առաջնորդէ։

ԺԳ. — Տարին հազիւ էր բոլորել, մինչ Անկուս երկրորդ որդւոյ մ'եւս հայր եղաւ. սորա ծննդեան օրն եւս տօնի օր

մ'եղաւ, եւ նոյնպիսի մեծահաց եւ զուարթագին խրախճանօք հաշակուեցաւ:

ԺԴ. — Անկուս կը վարժէ զիւր որդիս 'ի դիպաղեղն նետաձգութիւն եւ յորս այծեմանց, Ալվայի նսեմաստուեր բլրոց վերայ. Օսքար եւ Ալլան, իւրեանց թեթեւաքայլ ընթացից մէջ, հարուստ խորոցաւ հեռու կը թողուին իւրեանց արագոտն բարակներ:

ԺԵ. — Մանկութեան հասակը հազիւ աւարտած՝ իսկ եւ իսկ պատերազմողաց գնդին մէջ կ'ընդունուին. արդէն քաջավարժ են արդնընկէցութեան. մարդախոշոշ նիզակաթշնամին տիգախոց յերկիր տապալելոյ:

ԺԶ. — Օսքարայ քաջաթուխ վարսք հողմոց հաճոյից խաղալիկ կը ծփէին, իսկ Ալլանայ գլուխը պարածածկեալ էր ծամօք, որք 'ի շողշողուն գիսակս գիսակս էին բաժնուած. բայց իւր ճակատը դժգոյն էր եւ խոկուն:

ԺԷ. — Օսքար դիւցազանց հոգին կը կրէր յանձին. իւր հայեացքը պարզմտութիւն եւ անկեղծութիւն եւեթ կը յայտնէին: Իսկ Ալլան վաղ քաջ վարժեալ էր կեղծաւորելոյ եւ անոյշ խօսքեր շռայլելոյ:

ԺԸ. — Երկուքն ալ հաւասարապէս քաջ էին, եւ Սաքսոնաց դեղարդունք, 'ի բազում նուագս նոցա ասպարին պողովատին վերայ էին խորտակուած. բայց Օսքարայ սիրտն թէպէտ երկիւղի կրից խպառ անտեղեակ, սիրոյ քաղցր յոյզքը քաջ կը ճանաչէր:

ԺԹ. — Ալլանայ բարքը բնաւ չէր միաբաներ ընդ չքնաղ գեղեցկութիւն նորա մարմնոյն, որ առաւել ազնուագոյն ոգւոյ մը բնակութեան էր արժանի: Իւր վրէժխնդրութեան ամպրոպքը շանթից պէս կը տեղային իւր թշնամեաց վերայ:

Ի. — Սուդանոնի հեռաւոր դղեակներէն մանկամարդ եւ չքնաղագեղ բերդատէր օրիորդ մ'եկաւ: Քեննեդայ հողերն նորա օժիտքը պիտի կազմէին: Սա Կըլընալընի դուստրն էր:

ԻԱ. — Օսքար զայն իրեն հարսն անելոյ երջանկութեան կը տենչայ. Անկուս կը ժպտի ընդ այս տենչ որդւոյն. զի Կըլընալոնի դստեր իւր որդւոյ հետ միութիւնն իւր հպարտութիւնը կը դգուէր:

(Շարունակելի)

ԹԱԴԷՈՍ ԿԷՋԻՐԵԱՆ

ԲԱՐԻԶԵԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

[Հանդիսիս նախորդ ամսաթուոյն մէջ գրած էի՝ Պարոն Թիւյսիւզեանի ծանօթ առաջարկին առթիւ դրամատանց հաստատութեան ու հանրացման պէտքին վրայ խօսելով. «Եւրոպիոյ Հողագործական, Արհեստագործական եւ Առեւտրական դպրոցներուն մէջ բաւականաթիւ Հայ ուսանօղներ կան, ոյց կարողութեանց ու ծանօթութեանց կիրառման համար ասպարէզ պիտի պակսին՝ իրենց վերադարձին. եւ պիտի հարկադրուին — կամ օտար երկրաց մէջ գործածել իրենց արհեստն — եւ կամ կորուսանել անգործածութեամբ այնքան տարիներու մէջ ստացեալ ու համբարեալ կարողութիւններն ու ծանօթութիւններն, որպէս պատահած է՝ ի մէջ այլոց՝ Պարոն Թիւյսիւզեանին իսկ. Արդ, դրամատեարք են որք պիտի բանան արտադրութեան նորանոր աղբիւրներ, արհեստից եւ առեւտրոց առջեւ նորանոր դուռներ, հայրենի բերքերուն համար նորանոր շահաստաններ։»

Սոյն հատուածոյն մէջ Պարոն Թիւյսիւզեանի պատկան մասն՝ այլ ընդ այլոյ մեկնութեանց տեղի տուած է Բարիզի Հայ գաղթականութեան մէջ, եւ դրդած է մեր Ցարգոյ բարեկամն՝ առ մեզ ուղղեալ մասնաւոր նամակի մը մէջ յիշատակել այն զանազան արհեստական եւ առեւտրական գործեր զորս կատարած է, պետական եւ ազգային այն զանազան պաշտօններ զորս վարած է, նաեւ այն ծառայութիւններ զորս այլեւայլ պարագաներու մէջ ազգին մատուցած է՝ նուիրելով իր օժանդակութիւնն ազգային կրթական ու բարեգործական ընկերութեանց եւ անթիւ յօդուածներ Հայոց վրայ հրատարակելով Եւրոպական օրագրաց մէջ, եւն։ Ցիշեալ նամակն առիթ մը կ'ընծայէ մեզ անգամ մ'ալ հրապարակաւ ուրախակցելու մեր պատուական հայրենակցին՝ իր գործունէութեան եւ ազգասիրութեան համար. սակայն չը հերքեր յիշեալ նամակն ինչ որ ըսած էինք Պարոն Թիւյսիւզեանի նկատմամբ. — Դիտնալով որ մեր արժանայարգ եղբայրակիցն ի Բարիզ հողագործութիւն ուսած է

Կռիմեոնի համբաւաւոր վարժարանին մէջ, ցաւ յայտնած էինք թէ՝ Բարիզէն վերադարձին՝ հայրենի երկրին մէջ ասպարէզ գտած չէ գործածելու համար *այնքան տարիներու մէջ ստացեալ ու համբարեալ կարողութիւններն ու ծանօթութիւններն։* — Իմացայ Պարոն Թիւյսիւզեանի վերոյիշեալ գրէն թէ՝ Բարիզի Վանառականութեան բարձրագոյն դպրոցին ալ վկայեալ աշակերտաց մին եղած է։ Բերկրութիւն ազդեց ինձ այս տեղեկութիւնն, այլ չը փարատեց իմ ցաւս թէ պարագայք ներած չեն Կռիմեոնի նախկին աշակերտին՝ իր հողագործական ծանօթութիւններն հայրենի երկրին մէջ ծաւալելու եւ զայնս յօգուտ ի կիր իր Ասիաբնակ հայրենակցաց արկանելու։

Տեղւոյ անձկութեան պատճառաւ չը կրցանք անցեալ անգամ հրատարակել հետագայն, զոր հաճած էր յղել մեզ Պարոն Յովհաննէս Թիւյսիւզեան, – ում ջերմապէս կը խնդակցինք՝ որպէս Մեծապատիւ Գաբրիէլ Էֆնայեանի՝ առ Ասիական ընկերութիւնն իրենց գնահատելի ծառայութեանց համար։]

ՃՕՆ ՄԱՔԷ

13/1 Mars 1884 Փարիզ, ի բարձանց Պաքինեոյի.

Միացեալ Նահանգի Ամերիկացւոց մէկ տարուան մէջ ըրած յառաջադիմութիւններն հակայաքայլ է եւ դիզած հարստութիւններին աննկարագրելի, անհաւատալի. իրաւ է որ բնութիւնն ալ իւր առատ շնորհքներովը մեծապէս նպաստեց իրենց հաստատամիտ ջանից։ Մենք այսօր այն երջանիկ, բարեբաղդ Ամերիկացւոց միոյն պատմութիւնը պիտի ընենք մերայնոց քաջալերական օրինակ մը ընծայելու համար. սա է Ճօն Մաքէ (թող Անգղիագէտք ներեն եթէ սխալ կը հնչենք John Mackay, *հոս ի Փարիզ մեր դրածին պէս կ'արտասանեն)։*

Այս ճարտարամիտ եւ բաղմահարուստ Ամերիկացին քանի մը տարի է որ Փարիզ եկաւ բնակեցաւ կնոջը հետ՝ Պուլօնյի անտառի, Յաղթութեան կամարի եւ Եղիսեան դաշտի մօտ։

Ճօն Մաքէ 1845ին դեռ երիտասարդ՝ Լուիզվիլ քաղաքը գացեր էր գործ գտնելու համար եւ բոլոր հարստութիւնն քանի մը տոլար էր, որով փայտաշէն տան մը մէջ՝ որ Մէն եւ Տուզիէմ փողոցաց անկիւնը կը գտնուէր՝ ըմպելիքի խա-

նութ մը կը բանայ։ Մինչեւ 1840ին գինեպանութիւն կ'ընէ։ Յայնժամ չատերու պէս ոսկիի ջերմէն բռնուած Քալիֆոռնիա կ'երթայ հարուստ ըլլալու փափաքող խումբ մը երիտասարդաց հետ։ Հոն երկու վաղեմի բարեկամաց հետ յաբաբերութիւնները կը վերահաստատէ։ Ֆլուտ եւ Օպռիէն Սան-Ֆռանսիսքոյի մէջ գինետուն մը բռնած էին Ճոն Մաքէ Քալիֆոռնիայի եւ Քոնսալիտատ Վիռժինիայի հանքերուն մէջ կ'աշխատի եւ խնայասէր ու աշխատասէր ըլլալուն բոլոր վաստակած ստակովը այս երկու հանքերուն ընկերութեանց արժէթղթերը կը գնէ՝ վստահ ըլլալով անոնց ապագայից վրայ եւ կը յորդորէ իւր երկու գինեպան բարեկամներն ալ իրեն պէս ընել։ Յայնժամ այս արժէթղթերը 75 ֆր. կընէին. շուտով կը բարձրանան 175 ֆր.ի եւ յետոյ յաջորդաբար 450 ֆր.ի կը հասնին, որով քիչ ատենէն թէ՛ ինքը եւ թէ՛ բարեկամք հարուստ դրամատէրներ կ'ըլլան։ Ճոն Մաքէ արդէն հարուստ էր երբ իւր կինը կը ճանչնայ։ Նոր Օռլէանցի Մաժոռ Հիւնժէռֆոռթ մէկ աղջիկ ունէր որ Ռէվատա-Սիթիի բժիշկի մը հետ ամուսնացեր էր եւ զաւակ մը եւս ունեցեր էր. բայց քիչ ետքը բժիշկը կը մեռնի անխնամ թողլով իւր զաւակը եւ կինը։ Ճոն Մաքէ որուն անյեղլի առատաձեռնութիւնն ճանչնալ եւ հռչակել արդարութեան պարտ մ'է, այս դժբախտներուն վիճակը դիպուածով իմանալուն պէս հանգանակութիւն մը կը բանայ եւ ամենէն առաջ իւր անունը կը դրէ կարեւոր գումարով մը։ Երիտասարդ որբեւայրին անծանօթի մը այս երախտիքը լաւ գնահատելով եւ իւր շնորհակալութիւնը նմա յայտնել ուզելով իրեն կը ներկայանայ եւ յայնժամ բոլորովին առաջին երիտասարդական ծաղիկ հասակին մէջ էր որբեւայրի կինը. շատ գեղեցիկ եւ մանկական դէմք մը ունէր, խիստ սիրուն էին նաեւ իւր շարժմունքները, որով անմիջապէս զինքը բարեբարող անծանօթ Ճոն Մաքէն հրապուրեց։ Այս տեսակցութենէն քիչ ետեւ բարեբարն ու պաշտպանեալը ամուսնացան ու վերջ տուին առաջին ամուսնութեան դժբաղդ միջադէպին։

Ճոն Մաքէ անխոնջ աշխատութեամբն իւր հաշուոյն ոսկիէ հանքեր բանեցնել տալէն ետեւ, արծաթի հռչակաւոր հան-

քեր ալ բանեցնել տուաւ՝ որուն հիանալի լուսանկարները ելեքտրական լուսով անցեալները գիտական եւ տնտեսագէտ Սիմոնէնին հրապարակախօսութեանց մէջ տեսանք։ Հուսկ յետոյ քարիւղի հորեր բանալ տուաւ եւ դեռ կը շարունակէ։

Այժմ իւր հարստութիւնը ոմանք 500 միլիոն ֆրանք, ոմանք մէկ միլիառ կը հաշուեն։ Կինը մանաւանդ չափազանց վառասիրութեամբն մեծ ծախքեր եւ ջանքեր կ'ընէ իւր սրահները բերել Փարիզու ազնուական եւ հարուստ ընտանիքները ու զինքը հրաւիրել տալ անոնց ապարանները։ Իւր չքեղ ապարանը ճիշդ Ցաղթութեան կամարին դիմացն է եւ իւր վրայ քիչ մը խօսել տալու եւ իւր հարստութեան վրայ գաղափար մը ընծայելու համար՝ անցեալները իւր բազմաթիւ հրաւիրելոց առջեւ կ'ըսէր թէ 200 միլիոն ֆրանք յօժարակամ կուտար Գաղղիոյ կառավարութեան՝ Ցաղթութեան կամարը վերցնելու համար, որպէս զի իւր տանը տեսարանը աւելի պայծառ ըլլայ։ Դարձեալ այս օրերս իւր վրայ խօսել տալու համար ուրիշ այլանդակ բան մը ըրաւ։ Համբաւաւոր Մէսօնիէ պատկերահանին կ'ապսպրէ իւր կենդանագիրը շինելու ու 75000 ֆր. կը խոստանայ։ Երբ պատկերը կը շինուի, Մատամ Մաքէ չի հաւնիր, իրեն նման չի գտներ, գեղեցիկ չէ կ'ըսէ (դժբախտաբար իրեն շատ նման էր) ու կը խնդրէ պատկերահանէն որ ինչ ինչ փոփոխութիւններ ընէ. Մէսօնիէ կը զարմանայ, կը զայրանայ եւ վերջապէս կը մերժէ Մատամ Մաքէի քմացը հնազանդիլ։ Ցայնժամ Ամերիկացի կինը կը վճարէ որոշեալ դրամը եւ կ'այրէ պատկերը։ Բոլոր պատկերահանք, բոլոր օրագիրք միաձայն բողոքեցին Մատամ Մաքէի ըրած սրբապղծութեան եւ անարգանաց դէմ. սակայն լսեցի ոմանք որոնք իրաւունք կուտային Մատամ Մաքէի՝ ըսելով թէ քանի որ ստակը վճարեց ազատ էր պատուել եւ երել պատկերը վասն զի իւր կենդանագիրն էր. մոռնալով որ ամենէն առաջ այդ պատկերը Մէսօնիէի հանճարին զաւակն էր եւ մարդ իրաւունք չունի մեծանուն պատկերահանի մը գործը անհետացնել մանաւանդ անարգական դիտմամբ։ Սակայն շատ հետաքրքիր եմ գիտնալ թէ Ձեր ընթերցողները ինչ կարծիք ունին այս մասին։

ՅՈՎՀ. ԹԻՒՅՍԻԶԵԱՆ

ԲՈՑՔ ԱՐԵԳԱԿԱՆ

(Շարունակութիւն)

Ուռոյցք աւելի բազմաթիւ են այն լայնութեանց ներքեւ ուր բիծերն ալ բազմաթիւ են աւելի, այսինքն՝ 10°—40° լայնութեանց ներքեւ, արեգակնային հասարակածի երկու կողմն ալ։ Սակայն, մինչ հասարակածին տակ բիծերն խիստ նուազ են, եւ բեւեռաց վրայ բնաւ չկան, անդ կը նշմարուին ուռոյցք։ Սոքա անշուշտ վերաբերութիւն ունին բիծերու հետ, բայց յայտնապէս անկախ երեւոյթներ են։ Աւելի մօտացած են ներքնապէս ջահիկներուն հետ (facule), թերեւս նոյն իսկ ջահիկներն են։

Նոցա մեծութիւնք յոյժ այլազան են։ Արեգական սպիտակ մակերեւութին վրայ տարածուած ատորին կարմրագոյն խաւն, որ ԵՐԿՆԱԳՈՒՆԴ անուամբ կը նշանակուի, 10″—12″ թանձրութիւն ունի։ Այս կապային խաւն, այս հրեղէն ովկիանն, ունի ուրեմն 7—8000 հազարամէջ խորութիւն։ Երկիրս՝ գլորելով նորա մէջ՝ չպիտի խորասուզուէր թէպէտ, բայց իրեն հետ պիտի տանէր բոցեր որ պիտի լիզէին զնա իւր ընթացից մէջ։

Անտի կը բղխին հսկայական բոցեր որ կ'ելնեն կը բարձրանան մինչեւ 100 հազար, 200 հազար, 300 հազար, 400 հազար եւ մինչեւ իսկ 5—600 հազար հազարամէջ բարձրութեան։ 1880 հոկտեմբեր 7ին, Եռնկ զննեց հատ մի որ ի միում ժամու բարձրացաւ 13′ (Արեգական տրամագծին առերեւոյթ մեծութիւնն է 31′) կամ 560,000 հազարամէջ, բաժնուեցաւ նրբաթելերու եւ մարեցաւ։ Երբ ուռոյցք չեն անցնիր քան զ20″, իբր 1400 հազարամէջը բարձրութիւն, զայնս չեն դներ ի համարի։ Երկրիս առերեւոյթ տրամագիծն է 17″, 72. եթէ Երկիրս հրաբորբոք վիճակի մէջ դրուէր Արեգական եզերաց վրայ եւ դիտուէր աստի, բնաւ չպիտի նշմարուէր։ Զննեալ ուռոյցներու քառորդն կ'անցնի քան զ 1′, կամ 43,000 հազարամէջ։ 100,000 հազարամէջ բարձրութիւն ունեցող ուռոյցք ալ հազուագիւտ չեն։

Բոցք յոյժ այլազան ձեւեր ունին։ Ոմանք, մասնաւորապէս ժայթքումն անուամբ ծանուցեալք, կ'ամբառնան պայթմանց

նման վերոյիշեալ հսկայական բարձրութեանց. այլ, ամպային անուամբ նշանակեալք, կը նմանին ամենայնիւ մեր մթնոլորտին մէջ առկախեալ ամպոց. երբեմն, որպէս ամպերէն կոյտ մի հորիզոնին վերայ, շարուած կ'երեւին յեղերս Արեգական. բայց ընդհանրապէս, երբ կը դիտեմք զայնս ամբողջովին մինչեւ խարիսխն, կը տեսնեմք որ նուրբ սիւներով միացեալ են երկինագնդին. երբեմն ալ ստորին մակերեւոյթն շրջապատեալ է դէպ ի վար հակեալ բարակ թելերով, որ կը նմանին մեծաստարած ամպէ մի հոսող տարափին։ Ժայթքման բոցերն երկարատեւ չեն. երկնից բարձրութեան մէջ կը սլանան անընդմեջ արագութեամբ, կը տարածուին յաճախ հրախաղական փորձի նման եւ կը տեղան, հրեղէն անձրեւի ձեւով, բորբոքեալ երկինագնդին վերայ, ուր կը շինին ծաւալելով մերթ նման վարդագոյն ծխոյ եւ մերթ հրդեհի հողմավար բոցերու։ Ամպային ուռոյցք, ընդհակառակն, երկար կը տեւեն՝ երբեմն մի քանի օրեր, երբեմն մի քանի եօթնեակներ։

Այս ահագին սպայթմունք յաճախ կ'արձակուին զարմանալի արագութեամբ, զարմանալի՝ երբ մանաւանդ Արեգական մակերեւոյթն՝ չլինելով ոչ հաստատուն եւ ոչ հեղուկ՝ չընծայէ այն կարծրութիւնն որ համապատասխանէր հրաբխային ժայթքմանց կամ որ եւ է ընկեցմանց։ Հարկ է հաւատալ թէ կայ անդ կազ մի չափազանց խտացեալ եւ կէս հեղուկ ու ճիւթոյ պէս մածուցիկ վիճակի մէջ։ Եւնկ չափած է 3—400,000 մէջը արագութիւններ երկվայրկենի մէջ. Սէքքի, Ռէսբիկի, Թոլոն չափած են համանման արագութիւններ։ Եւ կարելի է ենթադրել թէ Արեգական ջրածնային մթնոլորտին անընդհատ լուսաւորութիւնն է այս (ինչ որ շատ աւելի պարզ է). վասն զի կը տեսնեմք լուսապատկերային դծից տեղափոխիլն եւ գալարիլն հիանալի շարժմամբ մի, որ կը վարէ կը տանի բորբոքեալ ջրածինն։ Սակայն որ եւ է մարմին, կազային, հեղուկ կամ հաստատուն, արձակուելով Արեգակէն երկվայրկենի մէջ 608 հազարամէջերի սկզբնական արագութեամբ՝ ընդ միշտ պիտի խուսէր Արեգական ձգողութենէն եւ երբեք չպիտի անկանէր նորա վերայ։ Թերեւս երկնաքարք Արեգակէն կուգան մեզ։

Ռ. Ֆլամարիոն

(Շարունակելի) Թարգմանեաց. — ԼԵՒՈՆ

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԵԱՆՔ

ԳԱՒԱՌԱՑԻ ԱԶԳԱՅՆՈՑ

[Բարձրագոյն դրից եւ արժանեաց տէր ազգային մը, որոյ բանք յիսուն ամերէ հետէ լսուած են յաւէտ իբրեւ պատգամք, հանած է՝ հետագայ հակիրճ այլ հոծ գրութեան մէջ ամփոփելով՝ յղել մեզ իր տպաւորութիւններն ու մտածութիւններն հանրածանօթ Տօքդօռ Իւթիւճեանի *Առողջաբանութիւն եւ կեանք գաւառացի ազգայնոց* մակագրով հրատարակութեան առթիւ, զոր Հանդիսիս նախորդ ամսաթուոյն մէջ յանձնարարած էինք ջերմապէս առ պատուական ընթերցողս։]

Առ. Գ. Մանուէլ Իւթիւճեան

Ձեր հրատարակութեան 20-22 թիւերն սրտաշարժ տեսիլ մը կը պատկերեն։ Բազարքէօյի հայաբնակ գիւղերուն նկատմամբ ձեր տուած տեղեկութիւններն նոր իրողութիւններ են անոնց համար որք չ'են ճամբորդած․ անոնք կը յայտնեն թէ ինչ աստիճան թշուառութեան մէջ կը տառապին Հայք, ոչ միայն Տաճկաստանի խորերուն մէջ, այլ մինչեւ իսկ մայրաքաղաքիս դուռներն, Իզմիտի, Իզնիկի, Ատաբազարի եւ Եալօվայի մէջ։

Սրբազան գործ մ'է մատնանիշ ընել չարիքն ուր որ ալ գտնուի. ես համամիտ եմ ձեզ ամեն կերպով, եւ շատ հեռի եմ մասնակցելէ այն կեղծաւորութեան որ կը ձգտի պարտըկելու իւրայնոց թերութիւններն եւ անկատարութիւններն, գայթակղութենէ ազատելու եւ արդար պարսաւանաց առաջն առնելու միակ նպատակով։ Պատասխանատուութենէ զերծ անելու այս եղանակն անշուշտ հաճոյ է անոնց որք շահ ունին լոյսէ չ'ախորժելու․ այլ ըստ ինձ այդպիսիներն ոչ թէ միայն ազգին, այլ մանաւանդ մարդկութեան ճշմարիտ թըշնամիներն են, որոց դէմ պէտք է մարտնչիլ ճշմարտութեան ջահը բարձրացնելով ամեն տեսակ թշուառութեան վրայ, եւ ամեն պարտազանցութեան վրայ անոնց կողմէ որք պաշտօն ունին լուսաւորել ժողովուրդն։

Որքան աւելի շատնան Պ. Մ. Իւթիւճեանի հրատարակութեան պէս հրատարակութիւնք, այնքան աւելի լաւ ուղղութիւն կրնան առնուլ ազգային գործերն։ Մերկացուցնելով մեր բոլոր վէրքեր եւ մեր անկեալ վիճակ, հրաւէր կարդացած կը լինինք իւր եւ իւրայնոց արժանապատուութեանը հոգ տանող ամեն անհատի որ դարման տանի անոնց։ Արդէն բարւոքման սկզբնաւորութիւն մ'է ի հրապարակ ածել այն ախտ որ կը կրծէ զմեզ։ Ընդունեցէք ուրեմն ամենանկեղծ շնորհաւորութիւններս այն համարձակ խստութեան համար որով դատած էք խնդիրն։

Ձեր նկարագրութիւնը կարդալով, մարդ կը զարմանայ թէ ինչպէս Հայք կրցած են մնալ Բսենոփոնի ժամանակուան չափ նախնական, չ'ըսեմ վայրենի։ Այլուր եւ մինչեւ մայրաքաղաքի դուռները փոխադրուելով իսկ, ի՞նչպէս կրցած են մնալ այնքան անհիկ որքան անցեալին մէջ։ Ի՞նչպէս մեր կղեր որ միւս հասարակութեանց կղերին հաւասար կը նկատէ ինք'զինք եւ չ'է զուրկ ոչ անձնասիրութենէ եւ ոչ սնափառութենէ, դարերէ ի վեր այս վէրքերը շօշափելէ յետոյ՝ անտարբեր մնացած է այնպիսի վիճակի մ'առջեւ որ մարդասիրութեան ամենափոքր զգացում մ'ունեցողին իսկ սիրտը կը շարժէ։ Ի՞նչպէս այդ ժողովուրդներ որս չ'են եղած ցարդ ճարտար կազմակերպութիւն ունեցող ախոյեաններու։ Այս աշխարհի մէջ ամեն բան արժանաւորագոյնին է։ մեր կղեր ի՞նչպէս չ'է կապտուած ցարդ իւր հօտէ, 'զոր չ'է կրցած շահագործել իսկ, ուր մնաց խնամել, որպէս իւր պարտաւորութիւնն էր։ Ըստ ինձ, հրաշ մ'է դա։ Սակայն, քանի որ այս հրաշ չ'է կարող տեւել յաւիտեան, քանի որ ԺԹ. դարու վերջն ամեն բան պարտի յառաջ երթալ եւ քանի որ այդ հրաշ կրնայ յանկարծ դադրիլ, կղերի անհոգութեանը շնորհիւ մեր հասարակութեան ազդեցութենէն խոյս տալով, կ'առաջարկեմ որ ուխտագնացութիւն մը սահմանուի երթալ աչքով տեսնելու համար այն բոլոր աղէտներ 'զորս այնքան լաւ կը նկարագրէք։ կ'արժէ յանձն առնուլ այս նեղութիւն դէթ ապացուցանելու համար թէ որքան ետ մնացած ենք եւ թէ որքան գործեր կան ընելու եթէ չ'ուզենք բնաջինջ լինիլ երբ ազգ։ Իմ առաջարկած ուխտագնացութիւնս մի

քանի ժամանակ է․ եթէ այս թշուառութեանց տեսիլը բաւական յուզէ զմեզ, կրնանք աւելի հեռին երթալ, աւելի արտակեդրոն ժողովուրդները քննել, եւ հաւանօրէն պիտի կարենանք ստուգել թէ միեւնոյն թշուառութիւնը կը տիրէ ամենուրեք, քանի որ միեւնոյն տգիտութիւնն եւ անհոգութիւնն կը նշմարուին ամենուրեք։ Այո, տգիտութիւնն է գլխիւր մեր ստորնութեան․ անիրաւ է ամբաստանել պարագաներն․ անոնք ամենուն վրայ կը ծանրանան անխտիր․ Ե՞ր տարբեր արդիւնք կ'արտադրեն զանազան խումբերու մէջ։ — Զի մասուր մշակութիւնն միեւնոյնը չ՛է, ձեռներէցութեան ոգի կը պակսի մեզ, մէկ խօսքով յետադէմ ենք։ Ահա պատճառն։

Յարգալից ողջոյններով մնամ

Միշտ Ձերդ

ՍՐԱՁԵԱՑ

ՄԱՐԴԻԿ ԵՒ ԻՐՔ

23 Ապրիլ 1884

Սիրելի ընթերցող, Քրիստոնեայ եկեղեցին տօնեց իւր ամենէն հանդիսաւոր օրերն․ մէկ երկու շաբաթ յառաջ Աւագ շաբթու տօներն էին, եւ բոլոր քրիստոնեայ սրտերն թունդ էին ելած։ Ամէն ոք, ամէն սեռէ ու հասակէ, կը վազէր եկեղեցի որ մի մասնաւոր հրապոյր ստացած էր հաւատացելոյն համար․ տանց անկիւններէն դուրս ուրեք իրենց կենակը պատող տանտիկիններն ու վանդակապատ սենեկաց մթընշաղ լուսոյն վարժուող օրիորդներն իսկ կը փութային խառնուիլ այն մարդկային ալիքին որ նոյն աւուրց մէջ ամէն փողոցներէ կը հոսէր դէպ ի թաղին եկեղեցին, եւ ինչ որ զարմանալի է՝ թերեհաւատն անգամ առանց ներս մտնելու չէր անցներ անոր առջեւէն։ Այս եկեղեցասէր եռանդեան բորբոքման մէջ թերեւս մաս մ'ունենայ բնութեան զարթումն որ այնպէս խորհրդաւոր կերպով կը զուգադիպի Քրիստոսի յարութեան տօնին եւ ձմեռնային անարեւ օրերէ ու մինչեւ մէկ աստիճան՝ անարգել բանտարկութենէ ճանճրացող

մարդիկը կը հրաւիրէ բանալ փեղկ ու դուռ եւ դուրս նետուիլ բաց օդին մէջ արեւուն նորաջերմ ճառագայթից տակ խայտալու։ Զարամիտ մ'ալ ուզէ թերեւս կանանց մասին մի ուրիշ պատճառ ցոյց տալ դիտելով թէ գեղեցիկ սեռին համար Զատիկը բարեդէպ առիթ մ'է հրապարակելու ընդերկար անտես մնացած շնորհներ եւ արդ ու զարդ՝ նազանք ու պչրանք զննող աչաց հիացման ենթարկելու։ Սակայն այս ամէնէ վեր բան մը կայ որ կը հրապուրէ միաք ու սիրտ ու քայլերն կը ձգէ դէպ յեկեղեցին այդ Քրիստոնէին համար մասնաւորապէս սիրելի օրերուն մէջ, այն է Յիսուսի կենաց վերջին արարուածին գերազանցապէս սրտաշարժ, խորհրդաստ ու վսեմ հանդամանքն։ Ո՞ր սիրտ չյուզեր այն աստուածային ողբերգութիւնն որ 33 թուականին տեղի ունեցաւ Երուսաղէմի մէջ։ Արդար մը, ճշմարտութեան առաքեալ մը, մարդկային հաւասարութեան ու եղբայրութեան պատգամաբեր անոյշ հրեշտակ մը կը մատնուէր անողոք մոլեռանդութեան ու շահախնդիր կեղծաւորութեան ձեռքը, ատենաքարշ դատավարութեան կը լինէր հաւատաքննիչ սնոտի քահանայապետաց առջեւ, թուք ու մուր կ'ընդունէր, ապտակ ու գան կ'ըմպէր, այպանք ու թշնամանք կը կրէր անարգ ու ստորին արարածներէ եւ հուսկ յետոյ նախատալի մահու գործիքի մը վրայ գամուած՝ կը ծուէր գլուխն ու կ'աւանդէր հոգին՝ իւր ճգնաժամի չարատանջ վայրկեաններուն մէջ կոյր ու ապաշնորհ մարդոց ծաղու քրքիջքն ու հայհոյանաց բառերը լսելով։ Սակայն ճշմարտութիւնը կը յաւնէր գերեզմանէն որոյ մթութեանն ու փտեցուցիչ խոնաւութեան մէջ ի զուր ջանացին թաղել զայն խաւարամիտ մարդիկ, անարգ մահու գործին կը լինէր խորհրդանշան մի վերկաւէտ կրօնի որ իւր ետեւէն կը քարշէր մարդկութիւնը գունդագունդ եւ Յիսուս անմահութեան երկնագաւառին մէջ կը բազմէր անանց փառաց անկործանելի աթոռոյն վրայ։ Ո՞չ ապաքէն յաւիտենական պատմութիւնն է այս ժանտից զայրոյթքն իրեն դէմ գրգռող ու նոցա դաւաճանութեան զոհ եղող արդարին, նոր ու կենսաւէտ գաղափար մը յաշխարհ բերող եւ սակայն մտակոյր ուանդամոլ անողոքութենէն բոցով՝ կախաղանով՝ կառափնատով վարձատրուած վերանո-

բոգչին, իւր գաղափարաց տարածմամբն հալածանքը ծաղրող եւ իւր շահած անմահութեամբն մահուան յաղթական ճշմարտութեան քարոզին, եւ Յիսուս՝ իւր խաչին վրայ բեւեռապինդ՝ բարձրագոյն օրինակը կը ներկայացնէր մարդկութեան բարերարի զոր մարդոց անիրաւութիւնն ու տգիտութիւնը կ'անտեսեն ու տանջանաց կը մատնեն եւ որ իւր փորձութեանց բովէն դուրս ելնելով փաւաւորագոյն՝ առարկայ կը լինի ազգայից օրհնիցն ու պաշտաման։ Խաչելութեան այս ողբերգութիւնն տասն եւ ինն դար յիշատակուելով մարդկութեան սիրտը խանդաղատեցուցած ու աչքէն արցունք խլած է. տասն եւ ինն դար քրիստոնեայ եկեղեցին՝ վսեմագոյն այդ զոհի սեղանին շուրջ ժողովելով՝ սփոփանք ու յոյս խնդրած է անտի, եւ տասն եւ ինն դար յետոյ այդ յիշատակ տակաւին կը ցնցէ դիտնոյն ու տգիտին հոգիներն եւ կը հրաւիրէ զանոնք պատկառանօք այն գերեզմանի քով որ աղբիւր եղաւ հաւատոյ ու անչէջ հնոց մը մարդկութեան սիրոյ։ Ա.հաւասիկ ուր է ըստ իս զատկական տօնից հրապուրանաց խնստասիրական պատճառն. այսպէս կ'զգայի ու կ'զգածուէի երբ տղայ էի, այսպէս դեռ կ'զգամ ու կ'զգածուիմ երբ մարդ եմ կատարեալ ու կը խորհիմ ես ինձմով։

Զարչարանաց այդ յիշատակութիւնը բոլոր մ'է զոր Քրիստոնէութիւնը կը նետէ կրօնային աններողութեան, խղճի ազատութեան բռնաբարմոն դէմ. եւ սակայն նոյն իսկ ինքն սրքան աններող դանուած է՝ ունենալով հանդերձ իբրեւ հիմն եւ գլուխ զՅիսուս որ այնքան կ'ատէր մոլեռանդ վարիսեցիներն եւ որ հաստատեալ Մ'ովսիսական եկեղեցւոյն մէջ կը յառնէր ախոյեան ազատամտութեան։ Ո՞րչափ քիչ հակըցուած է այս կրօնի ոգին նոյն իսկ անոնցմէ որք պաշտօն ունեցած են քարոզել զայն, եւ քանի՛ քանի՛ քահանայներ ու քահանայապետներ Աննաներու ու Կայիափաներու դերը կատարած են։ Երբ քրիստոնեայ եկեղեցին հալածեալ լինելէ դադրեցաւ ու կրթնեցաւ պետութեան բազկին վրայ՝ իւր կարգին հալածող դարձաւ, տանջանարաններ եւ փայտակոյտեր կանգնեց եւ ազատ մտածութիւնը ջանաց խեղդել արեան ճապաղեաց մէջ ու բռնով քարոզել Քրիստոսի վարդապետութիւնն որ սէր ու ներողութիւն է համակ։ Քրիս-

տոնէութեան վարդապետք չկրցին ըմբռնել թէ այդ կրօն գերազանցապէս հոգեկան կրօն մ'է («հոգւով եւ ճշմարտութեամբ երկիր պագանել») եւ թէ այնքան պարզ է նորա ոգին ու այնքան գործնական որ պէտք չունի խորհրդանշանաց եւ այնքան վեհ ու ընդարձակ որ չկրնար ձեւերու տակ ամփոփուիլ։ Ուստի մեկնութեանց մասին տարբերութիւն մը, ծիսական զանազանութիւն մը, արտաքին ձեւերու այլայլութիւն մը նկատուեցաւ դատապարտելի հերձուած մը հրով եւ սրով պատժելի, եւ քրիստոնեայ եկեղեցիք խեթիւ նայեցան իրարու, կրօնային կռիւներ ու պատերազմներ գրգռուեցան եւ միմեանց արիւնը խմեցին հաստատելու համար թէ սիրոյ կրօնին հաւատարիմ հետեւողներ են։ Աւագ ուրբաթ օր՝ նայելով խաչէն կախուած Քրիստոսի՝ միտքս կը բերէի արիւնլուայ խաչակրութիւնքն, քստմնելի հաւատաքննութիւնը, Ս. Բարթուղիմէոսի դժոխահեղ գիշերն, Ժան Հիւսի խարոյկն ու Գալասի անիւն ու կ'ըսէի «եւ քու անունովդ գործուեցան այս եղեռունք, ով Յիսուս, ով ազատմտածութեան երկնային առաքեալ, ով սիրոյ աստուածային զոհ, որչափ այդ մարդիկ քիչ կը հասկնային զքեզ, որչափ այդ քրիստոնեայք քիչ քրիստոնեայ էին...։»

Եւ կը կարծէ՞ս, սիրելի ընթերցող, թէ այսօր լաւագոյն հասկցուի Աւետարանի վսեմ հեղինակն, այսօր ուր նորա գիրքն հարիւրաւոր լեզուներու թարգմանուած եւ անհամար օրինակներով ցրուած է աշխարհի ամեն խորշերուն մէջ. ո՞չ ապաքէն դեռ ցայսօր ձեւերու կը յարին՝ կեղեւը կը գրկեն ու կ'անգոսնեն ոգին. ո՞չ ապաքէն ցայսօր անկրօն՝ Քրիստոսի թշնամի կը հռչակուին անոնք որք համարձակին խորհրդանշանաց տակ խմասան որոնել, մարմնոյն մէջ հոգին փնտռել։» Բայց, Սրբազան, այն զոր անատուած կը կոչես, կրօնային պատկառանօք կը վերցնէ աչերն դէպ երկնային կամարն ու ծունր կը դնէ ովկիանի վեհափառութեան առջեւ. արեւու ծագմանն առջեւ մոռխոհ՝ լսած եմ նորա գերագոյն էակին անունը մրմնջելն. այն՝ զոր Քրիստոսի հակառակորդ կ'անուանես՝ մի անձնուէր էակ է իւր նմանեաց սիրոյն, թշուառին համար արցունքով լի է իւր աչքն ու յար պատրաստ ունի ձեռքը վերցնելու զայն որ ինկած է։ —

Չէ՛ փոյթ, մի անհաւատ է նա, մի մոլորեալ հոգի, քանի որ զԱստուած պաշտելու համար իւր ծունգը չդներ այն քարի վրայ ուր մեք կ'աղօթենք, քանի որ միեւնոյն բառերը չյեղյեղեր մեզ հետ եւ Յիսուսի ետեւէն երթալու համար մեր քղանցքին չուզեր փաթթուիլ։» Ա՛յսպէս կ'ըսէ Նորին Սրբութիւնը եւ խուցը կը մտնէ ուր Արդարութեան դատարանէն հրաւիրագիր մը կը գտնէ կոչող զինքն ի դատաստան պատասխանելու մի աղքատ կնոջ բողոքին որ սրբանուէր կոկորդին մէջ մոլորած իւր խնայողութեանց արդիւնքը կը պահանջէ։

Հետաքրքրական բան պիտի լինէր ու շատ զարմանալի՝ եթէ յանկարծ Յիսուս երեւէր մեր մէջ եւ ընտրութիւն ընէր իւր ճշմարիտ հետեւողաց. — Ի՞նչ դայթակղութիւն. քանի՜ Աստուծոյ տաճարէն դուրս չելնող ու անոր պատկերին առջեւ ամէն օր մոմ վառող մարդիկ, քանի՜ Յիսուսի անունը բերնէ չձգող ու Աւետարանի տուները բերնուց գիտցող անձինք, քանի՜ քանի՜ կրօնի վարդապետք եւ եկեղեցւոյ իշխանք դուրս պիտի մնային այն ճշմարիտ հաւատացելոց խումբէն զոր նա պիտի կազմէր։ «Սակայն, ո՛վ Տէր, ո՞չ ապաքէն քո սուրբ տաճարիդ պատերն երկիւղածութեամբ կը համբուրէի ամէն օր ու նուիրական սալաքարերու փոշւոյն խոնարհութեամբ կը կցէի ճակատս։ — Ի բա՜ց, պիտի գոչէր Յիսուս այն զայրոյթով որով կը գոռար նա փարիսեցւոց դէմ, ի բա՜ց, կեղծաւոր, տաճարին մէջ կը խոնարհէիր առջեւս ու դուրսն աղքատին՝ այրւոյն ու որբին անձին վրայ ոտնակոխ կ'ընէիր զիս։» «Ո՞չ ապաքէն, պիտի ըսէր մի ուրիշն, ոչ մի պահոց օր կը պղծէի ու սրբութեամբ մերձենալու համար քեզ ապաշխարութեան եօթն սաղմոսներն անվրէպ կը քաղէի. — Գնա՛, պիտի որոտար Նազովրեցին, գնա՛, խիղճ չըրիր սակայն ճշմարտութիւնը պղծել եւ սուտ ի բերան մատչիլ հանապազ շահու սեղանին։» «Տէր, մի՞թէ բանիդ քարոզը չէի՞ եւ անուանդ օրհներգուն. — Հեռո՛, բարկացայտ պիտի գոռար Տէրը, հեռո՛, ո՞րն իմ խօսքերէս կատարեցիր դու եւ անունս չըրի՞ր միջոց անարգ շահախնդրութեան։» Եւ իւր աստուածային ժպիտովը պիտի ժպտէր անոնց որք Ապելարներու, Միշէլ Սէրվէներու, Ժօրտանօ Պրիւնօներու

յաջորդներն են ու թէպէտ ոչ եւս նոցա նման աքսորանաց մէջ կը հիւծին, բանտերու խորն կը մաշին, խարոյկներու վրայ կը մրկին՝ բայց ոչ նուազ կը բամբասուին ու կը հալածուին Թարթիւֆներէ ու նոր Թորքուէմատաներէ:

Ճշմարիտ քրիստոնէութիւնը բոլորովին հոգեկան (spiritualiste) կրօնք մ'է, ըսի, որ Աստուծոյ ու մարդոյն մէջ աղօթքն ու բարեգործութիւնը կ'ընդունի գերագոյն միջնորդ եւ Քրիստոս՝ նորա հիմնադիրն՝ սէ՛րը նշանակեց իբրեւ յատկանիշ իւր աշակերտաց: Ուրեմն ինչո՞ւ նոյն լայն ու բարձր ոգւով չըմբռնել զայն եւ քրիստոնէին ճշմարիտ նշանը չը խնդրել սիրոյ եւ եղբայրութեան վսեմ զգացմանց ու անոնց յայտարար մարդասիրական գործոց մէջ: Ըստ այսմ ինչ նշանակութիւն ունի Լեւոն ԺԳ.ի վերջին հովուականն, յորում սատանայական կը հռչակէ Ազատ-Որմնադրութիւնն որ հաւասարութիւն ու եղբայրութիւնն ունի իրեն նշանաբան եւ իր գիրկը դիմողներուն չհարցներ թէ ինչ կնիք ունին՝ այլ թէ ունի՞ն հոգի մ'որ ծունր դնէ անհունին առջեւ ու մերձաւորին սիրոյն համակուիլ կարող ըլլայ: Պէտք չէ երկնչիլ. քրիստոնէութիւնը կրնայ ձեւ ու տարազ փոխել, ու այդ ձեւեր կրնան անցնիլ, բայց ինքն՝ իբրեւ ամենէն գաղափարայինն ու աննիւթականն կրօնից՝ կայ միշտ ու ո՛չ մէկ կրօն ապագային մէջ պիտի կրնայ դուրս ելնել անկէ՝ միայն եթէ իյնայ գձուձ նիւթապաշտութեան ու անարգ ինքնամոլութեան մէջ, եւ այն ատեն ալ հա՛րկ է որ կրօնի անունը կրելու յաւակնութենէն հրաժարի այն: Խորին ճշմարտութիւն մը յայտնեց Յիսուս երբ ըսաւ թէ երկինքն ու երկիր պիտի անցնին բայց իւր խօսքերը չպիտի անցնին. գիտէր թէ իմաստասիրութիւնը, ճշմարիտ իմաստասիրութիւնն իրմէ պիտի ներշնչուէր միշտ, թէ Վոլդէր եւ Ռուսօ իսկ յանգէտս եւ յանկամս իր դասերուն մէջ պիտի քաղէին իւրեանց վարդապետութեանց կենսական մասն եւ Հիւկօ զինքն անաստուած կոչող եպիսկոպոսին պիտի պատասխանէր այնպիսի բառերով որոց մէջ ոչինչ պիտի գտնէր ստգտանելի:

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՀՐԱԺԵՇՏ

Ողջամբ երթ նաւ որ ճեղքելով բուռն ալիս,
Սիրտըս կուրծքէս յափշտակած կը տանիս,
Ու ծովուն վրայ իբրեւ շարժուն մի հրաբուխ
Լանջէդ՝ փրփուր, կուրծքէդ ժայթքած հուրումուխ
Ահա եօթն կոհակներուն լեռնադէզ
Շատոնց ի վեր անհետացար աչքերէս
Մինչդեռ ակնարկս յամառ կապոյտն յայդ հեղուկ
Դեռ կ'ուղեկցի քեզ ի ճամբադ յեղ յեղուկ։

Ի զուր կանգնած ժայռին վըրայ բարձրադէտ
Աղաչաւոր կ'երկարեմ ձեռք ետեւէդ
Եւ կամ ի զուր դեռ կ'որոնեմ ուշադիր
Գէթ այն ակօսն զոր ծովուն վրայ ձգեցիր,
Կամ թէ ստուերն հպարտ կայմիդ երկնասլաց
Ուր արծուոյ պէս պարզես թեւեր մեծաբաց
Ու ես շունչըս զսպած ի զուր ականջ տամ
Անուոյդ լսել ձայնը վերջին մի անգամ։

Դո՛ւն ալ ողջամբ գնա՛, անսիրտ մտերիմ,
Մոռցի՛ր երդումդ, մոռցիր յաւէտ ըզսէրն իմ,
Սէր... վ՛ի՞նչ քան զայս պարմանուհւոյն է ոճիր,
Մոռցի՛ր, գոչեն, այս սէրն յիմար շուտ մոռցիր,
Մոռնայ ուրեմն թող սիրտդ անզօր ու փափուկ,
Մինչդեռ՝ սիրոյդ յիշատակ սիրտն յիմ ծածուկ,
Սրբանուէր է միշտ, իբրեւ խաղաղիկ
Դամբանի մ'վրայ ծըլած դըժբաղդ մի ծաղիկ։

Ե՛րթ, ու անջինջ պահէ ճակատդ սիրըդ սառ,
Այն սիրոյ թոյնն պահէ շրթանցդ անապառ,
Եւ անապառ հուրն աչերուդ խաբեբայ
Ցորում մոգիչ աստուած մ'անշուշտ թաքուն կայ,
Բայց... է՞ր արամխ... երբոր ցնծաս մեկնելուդ,

Իբր անձրեւոտ եթերն ամռան այն կապոյտ,
Երբ ծիրանի գօտի կապես մէկ կողմէն,
Չ՚ըլլայ միւսէն նենգոտ աչերդ արտասուեն։

Գնա՛ զի դու գետակն ես միշտ խուսափող,
Եւ ամայի ափունք, անշարժ քար ու հող,
Քեզ սրանալ պարտ է ու ինձ միայն հոս
Երթ գեղուհիդ իմ երթ ուրեմն ի Կիպրոս.
Այլ սիրուհւոյս կարե՞մ մաղթել ես ինչ չար —
Է՛հ, թող յաւէտ շողայ քու աստղըդ պայծառ.
Իմըս խաւար պատեն ամպեր թող նըսեմ
Դու երջանիկ լե՛ր, թող որ ես արտասուեմ։

83 Մայիս 24
Գատըգիւղ

Գ. Զ.

ԱՌԱՒՕՏ

[Պէտք չունինք մեր յարգոյ ընթերցողաց ներկայացնել մեր նոր աշխատակից՝ Պարոն Յովհաննէս Սեթեանն։ Իր քնարերգական Հաւաքածոյն յուզած է ամեն սիրտեր ու սխրացուցած ամեն հոգիներ։ Երկինք պահէն Սեթեանին՝ իր սեւ աչքերն. այլ *Գրական զբօսանքի* հեղինակն այն բանաստեղծներէն է, որք աչաց օժանդակութեան դուն ուրեք կը կարօտին, իրենց երգոց առարկայն ըլլալով մանաւանդ հոգւոյն յոյզերն ու սրտին վիշտերն քան արտաքին աշխարհին դէպքերն ու բնութեան տեսարաններն։ Նաեւ իր քերթուածոց մէջ, նոյն իսկ առարկայական քերթուածոց մէջ՝ որպէս է հետագայն, զթութեան քարոզ եւ արդարութեան ախոյեան մարդասէր մը կը հանդիսանայ դեռահասակ բանաստեղծն, Հիւկոյի նման։]

Այո, ըզքեզ սիրեցի, ո՛վ առաւօտ,
Որպէս ոչ ոք բան մը սիրած է բընաւ.
Դու հոսեցիր հոգւոյս մէջ լոյս անաղօտ
Եւ նըշոյլ ամբաւ։

Անեղծ, անկեղծ սիրոյ պայծառ դու պատկեր,
Անսահման սէր արկիր ի սիրտ իմ նըւաղ.
Ընտրեցի զքեզ ինձ բարեկամ եւ ընկեր,
Ո՛վ ժըպիտ խաղաղ։

Քեզ հետ յարեան եւ շուրջ զինեւ խռնեցան
Հաւուց երգեր, յուսոյ աւաչք, ժըպիտ, բոյր.
Փարատեցան մըռայլ, խաւար գիր եւ ցան,
Գիշերն անհամբոյր:

Բոսորավառ դուստրն ես դու տըւընջեան.
Վարդ հե՛ր ունիս, վարդ աչուըներ, վարդ թեւեր.
Արդարութեան սուրբ անձն ես դու սիրական.
Քեզ կարդամ հրաւէր :

Հրաւէր կարդամ քեզ, երբ անուրջ տրտմագին
Սեաւ թեւերով սնարիս վերեւ սաւառնի,
Եւ խորհրդով գայ չարչարել իմ հոգին
Մի մութ ապառնի :

Հրաւէր կարդամ քեզ, երբ չար փըշալից
Մըթութեան մէջ կանգնէ գըլուխ սեւաթոյր ,
Երբ բարին եւ արդարըն անձկալից
Կոխուին առաթուր։

Եւ երեւիս, պայծառ, ժպտուն, լուսավառ,
Վանելով ժանտն իւր գիշերին մէջ նըսեմ.
Եւ քո վերայ դաշնակութիւնք անհամար,
Դողդո՛ջ, ես լըսեմ։

Յայնժամ, ըստուերն երբ բարձրերէն փարատի
Տակաւ, մեղմիւ, տիւն իջնէ վայր ցըվին խոր,
Կարծեմ թէ դու մի սուրբ հարսն ես նորատի
Որ գայ մըտախոհ.

Գայ այցելել երկրին, իւր հէք փեսային
Եւ տալ նըմա նորոգ նըշոյլ, սէր եւ կեանք,
Պճնելով զայն ի պերճ պըսակ լուսային
Եւ ի բիւր դրասանգ։

Ի քո տեսիլ թըւի ինձ թէ յարտասուս
Պիտի փղձկէր սիրտ անողորմ, աննըւէր,
Պիտի լային քարէ հոգիք վշտայոյզ,
Թշուառն ըսփոփուէր.

Թէ հարսանիք պիտի թըւէր այս աշխարհ
Որ շատերուն եղած է բանտ խաւարչտին
Եւ զերթ անոյշ թռչունք, յուսոյ թեւք պայծառ
Ըզմեօք թըռչըտին:

Եւ արդարեւ ի թշուառին հիւղն հեղուս
Նոր ըսփոփանք եւ լոյս ու յոյս նորանոր.
Ցայգէն յետոյ սրբեն ըզդառն արտասուս
Որդեկորոյս մօր:

Ատելութեան, սեւ նախանձու բիւր զոհեր
Ոյց դառնութեամբ էր համակուած սիրտն արդէն,
Երբ ճաճանչէ քո գլուխ ժպտուն, լուսահեր,
Ներեն ւ'աղօթեն:

Զի ճառագայթ քո նոցա միտքն ողողէ
Եւ իմանան թէ չարեր կան յաշխարհի,
Թէ փուշ, դժնիկ կան, բայց արեգ ներող է
Եւ ընդ բնաւս վառի:

Ծագէ ուրեմն, ո՛վ առաւօտ, ծագէ միշտ,
Ցորչափ կաթեն մեր սրտերուն քաղցրութիւն,
Ծագէ, ցորչափ կակղես ցօղով քո զմեր վիշտ,
Ծագէ, ո՛ Զուարթուն:

Ծագէ, ծագէ շքեղապէս. որպէս զի
Լայնի սիրտ մեր միշտ առ բարին անարգել,
Եւ համախումբ պար գողտր հաւուց ըսկըսի
Օրհնել եւ երգել:

Ծագէ, որպէս զի մեր հոգին եղանի
Աչ լայնալիր որ ըմբռնէ զամենայն.
Ծագէ, աւօ՛տ, անճառ ցաւուց սպեղանի
Աշխարհիս ունայն:

Ծագէ, որպէս զի խմբովին յիշենք մեք
Այն էակներ մեզ սիրելի որ՝ գնացին,
Զորս հողին տակ տարին, ի սիրտ մռայլ ու մէգ,
Թողուլ առանձին։

Այն էակներ այնչափ սիրեալ եւ սիրուն
Որ բաղձանք բնաւ զարեւ տեսած չը լինել
Որ չը տեսնենք անկումն այդ հէք սիրտերուն
Ցանդուցդը անել։

Ծագէ, թերեւս հուսկ չարերն ալ ամաչեն
Պատկառելի քո նայուածքէն անարատ.
Թերեւս մարին անսառ գեղոյդ առաջէն
Ժանտն եւ ապիրատ։

Բայց եթէ ժանտն եւ անիրաւ ցանգ ապրին,
Եւ հեռ, նախանձ, բունալեզու գերդ իժեր,
Գրլուխ կանգնեն եւ շողիդ տակ գալարին,
Զազիր, վատբուէր.

Եթէ դարձեալ սատան մընայ միշտ արքուն
Եւ անիծել բաղձանք Զարն ու Սադայէլ,
Ուստ դու մեզ, ով դու անհուն օրհնութիւն,
Ներել եւ օրհնել։

30 Մարտ, 84 Ե. ՍԵԹԵԱՆ

ԱՍԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ. — *Հանդիսիս աշխատակից եւ ընդհանուր պատմութեան ուսուցիչ Պարոն Գրիգոր Մարգարեան՝ Ասիական ընկերութեան նուիրած է 2 օրինակ հայերէն ու 10 օրինակ ֆռանսերէն օգտաւէտ գրքեանք։ Ի սրտէ կ'ուրախակցինք մեր պատուարժան պաշտօնակցին՝ այն ջերմ եռանդեան համար՝ զոր կը տածէ մեր ընկերութեան նկատմամբ, եւ որոյ գործնական ապացոյցն այս անգամ կուտայ յիշեալ նուիրատուութեամբ ալ։*

Հայկական կրթարանի Հիմնադիր-Տնօրէն եւ Հանդիսիս աշխատակից Պարոն Յակոբ Գուրգէն ալ Ասիական ընկերութեան նուիրած է 10 օրինակ իր Ուղեւորութիւն յԱթենս անուն ընտիր երկասիրութենէն եւ 10 օրինակ Գրական գրուանք։ Յանուն Ասիական ընկերութեան կը մատուցանենք մեր

խորին շնորհակալիքն առ Պարոն Գուրգէն, — որ վերոյիշեալ երկասիրութիւնն արժանապէս մասնաւոր գրոյ մը մէջ գնահատուած է մեծանուն Հայր Արսէն Այտընեանի կողմէն։

Ասխական ընկերութեան Հասութից նորընտիր Տնօրէն Պարոն Ասլօ Հանըմեան ուսեալ եւ ազգասէր երիտասարդն ալ բարեհաճած է 31 կտոր Հայ եւ օտար գրականութեանց գործեր նուիրել առ Ընկերութիւնն։ Ամենաջերմ խնդակցութիւն ու շնորհակալութիւն առ ազնիւ երիտասարդն։

ԾԱՂԻԿ
ԱՐԴԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԱՍԻՐԵԱՑ
Եղիազար Մուրատեան

Ի ՊԷՏՍ ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՑ

Այս նոր գործը՝ որ աշխարհիկ լեզուի ընտրելագոյն հեղինակներու նշանաւոր հատուածները կը պարունակէ հանդերձ քերականական, գրագիտական, պատմական, դիցաբանական, աշխարհագրական եւ այլն բազմաթիւ ծանօթութեամբք, կոչուած է մեծ թերի մը լեցունելու մեր դասագրոց մէջ։ Փափաքելի է որ իրեն արժանի ընդունելութիւնը գտնէ եւ հեղինակը խրախուսուի իւր ձեռնարկութեան մէջ։

Ամէն կարող ուսուցչաց խորին ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմք այս նոր գործին վրայ։

Գին 8 ղրշ.

կեդրոնատեղին՝ Արամեան եւ Գավաֆեան գրատուններն։

(Հաղորդուած առ Խմբագրութիւնն)

Մեծահամբաւ գրագէտ Պարոն Գրիգոր Զիլինկիրեանի Նորատիպ Ուղեւորութիւնն ի Պօլիս, նկարագրական ու քննադատական նշանաւոր գործ, կը վաճառուի Պօլիս՝ Զինճիրճեան գրատունն՝ ի Մահմուտ փաշա, թիւ 296։

ԳԱՑՄԱՆԳ

Երկրագունցը կը հրատարակուի ամիսն անգամ մը:

Տարեկան բաժանորդագինն է՝ Կ. Պոլսոյ համար երկու արծաթ մէնիտ, գաւառաց համար յիսուն դահեկան արծաթ, օտար երկիրներու համար 12 Ֆրանկ, թղթատարութեան ծախքն Ընկերութեանս վրայ լինելով:

Բաժանորդագրութեան տեղին է Մեծ. Աւեսիս Էֆէնտի Եորտամեանի գրասենեակը, Կ. Պոլիս, կամուրջին գլուխը, Վալիտէ Սուլթան խան, թիւ 6:

Խմբագրութեանս վերաբերեալ գրութիւնք ուղղելի են առ Հանդիսիս Տնօրէն՝ Եղիա Տէմիրճիպաշեան, Կ. Պոլիս Հավուզլու խան, միջին յարկ, թիւ 4: Տնօրէնը գրասենեակը կը գտնուի՝ Հինգշաբթի եւ Շաբաթ օրերը կէս օրէն յետոյ:

Իւրաքանչիւր թերթի գինն է չորս դահեկան:

Կը վաճառուի հետեւեալ տեղերը՝

Կ. Պոլսոյ Հայ գրավաճառաց խանութները. Պահնէ քաղաքի ջրավաճառաց ու թղթավաճառաց քով:

ԴՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՔ

Փարիզ.	Մեծ. Գաբրիէլ Էֆէնտի Էգնայեան (M. Kapriel Eknayan, Rue du Faubourg Montmartre 47, Paris)		
Մանչէսթէր	»	Գ. Էֆէնտի	Մոյսուքեան
Վարնա.	»	Կարապետ »	Յովասափեան
Կարին.	»	Յակոբ »	Համամճեան
Դօզրաս	»	Միհրան »	Քիւրճեան
Ռաքիոն Գ. Հիսար	»	Սմբատ »	Դաւիթեան
Սրվազ	»	Ն. »	Տաղաւարեան

☞ Հասցէի փոփոխութեան եւ թերթերու ընդունելութեան անկանոնութեան պարագային, Տնօրէնութեանս՝ ժամանակին իմաց տալ կը խնդրուի:

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر — رخصتنامه نومروسی ۱۰۴۳ سنه ۲۱ شباط ۹۸